

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Marek Hrubý

**Péče o nezletilé migranty bez doprovodu
v České republice: srovnání vládní a
nevládní sféry**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Marek Hrubý**

Vedoucí práce: **Mgr. Lucie Gladišová**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2014

Hodnocení:

Bibliografický záznam

HRUBÝ, Marek. *Péče o nezletilé migranty bez doprovodu v České republice: srovnání vládní a nevládní sféry*. Praha, 2014. 54 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí práce Mgr. Lucie Gladišová

Anotace (abstrakt)

Tato práce si klade za cíl popsat aktuální situaci v problematice nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice. Přestože se počet nezletilých žadatelů o azyl postupně snižuje, lze vyzorovat zajímavé migrační vlny, jejichž cílem nebo součástí je Česká republika. Také systém péče se v posledních patnácti letech poměrně významně proměňoval a významnou roli v něm hrají i neziskové organizace. Práce je strukturovaná do čtyř částí, kdy v první je analyzována problematika NBD z hlediska relevantních migračních teorií, ve druhé je zachycen vývoj státní péče o NBD od roku 2000. Ve třetí je pak nastíněna role nestátních a mezivládních organizací v této problematice společně se souvisejícími projekty těchto organizací v oblasti péče o NBD. V poslední části se pak autor zabývá vybranými problémy, které jsou s nezletilými migranty bez doprovodu nejčastěji spojovány. Hlavním přínosem této práce je popis fungování Zařízení pro děti-cizince po změně vládní koncepce týkající se této oblasti v roce 2012, který do současnosti nikdo nezpracoval.

Abstract

Purpose of this work is to describe the actual situation of unaccompanied minors in the Czech Republic. Despite the fact that numbers of UAMs is descent for a long time, interesting migration waves can be observed. Also the system of UAM care changed dramatically through the last 15 years and there is a significant role of the NGOs. This work is divided into 4 parts. First part describes analysis of UAMs using chosen migration theories; the second part is describing development of governmental UAM care since 2000. In the third part are characterized roles of the NGOs and IGOs in UAM

issue and some chosen projects of UAM care. In the last part author depicts some issues frequently connected with UAMs. Main merit of this work is the description of the working of Facility for children of foreign nationals after change of governmental conception connected with UAMs in 2012, which hasn't been processed yet.

Klíčová slova

migrace, česká integrační politika, nezletilí migranti bez doprovodu, cizinci, nevládní organizace, NGO, NBD

Keywords

migration, Czech integration policy, unaccompanied children, foreigners, nongovernmental organizations, NGO, UAM

Seznam použitých zkratek

- AGDM - Age, Gender and Diversity Mainstreaming (Zohlednění věku, genderu a různorodosti)
- AZ-PřS – azylové zařízení – přijímací středisko
- EU – Evropská unie
- IOM – International Organization for Migration (Mezinárodní organizace pro migraci)
- MV – Ministerstvo vnitra
- MŠMT – Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy
- NBD – nezletilý cizinec bez doprovodu
- OPU – Organizace pro pomoc uprchlíkům
- OSPOD – orgány sociálně-právní ochrany dětí
- SCEP – Separated children in Europe Programme (Program Nezletilí bez doprovodu v Evropě)
- UNHCR – Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky)
- ZDC – Zařízení pro děti-cizince
- ZZC - Zařízení pro zajištění cizinců

Rozsah práce: 86 624 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 3.1.2014

Marek Hrubý _____

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval paní Mgr. Lucii Gladišové za její trpělivost a podnětné rady. Dále bych rád poděkoval paní Mgr. Zuzaně Vučkové, bez jejíž pomoci by tato práce nemohla vzniknout. A v neposlední řadě bych rád své rodině a své přítelkyni za pomoc a morální podporu ve chvílích nejtěžších.

**Institut politologických studií UK FSV
Projekt bakalářské práce**

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Projekt bakalářské práce na téma

Péče o nezletilé migranty bez doprovodu v České republice: srovnání vládní a nevládní sféry

Vypracoval: **Marek Hrubý**

Vedoucí práce: **Mgr. Lucie Gladišová**

Úvod

V posledních letech proběhlo několik změn v přístupu k nezletilým migrantům bez doprovodu. V péči o tyto migranty se vystřídal několik vládních institucí, současně s nimi se této problematice věnuje nespočet nevládních organizací. V této práci přiblížím, jakým způsobem přistupují k této skupině jak vládní tak nevládní organizace, přiblížím změny, které se udály ve vládním sektoru, srovnám politiky vládních a nevládních institucí v postavení k tomuto fenoménu, přiblížím kritiku vládního sektoru a přiblížím osobní zkušenosti nezletilých migrantů bez doprovodu pobývajících v České republice.

Cíl práce

Tato práce si klade za cíl popsat vývoj fenoménu nezletilých migrantů bez doprovodu v České republice po roce 2000. V úvodní části popíši, jakým způsobem se měnily státní instituce, pod které tato problematika spadala. Společně s tímto popíši vývoj státní politiky vůči nezletilým migrantům bez doprovodu v tomto časovém období (včetně související legislativy a dalších předpisů a nařízení). V další části se na tento fenomén podívám z pohledu nevládních organizací. Pro dokreslení připojím informace o aktivitách a projektech dvou mezinárodních organizací působících v České republice, a to Úřadu Vysokého komisaře OSN pro migraci (UNHCR) a Mezinárodní organizace pro migraci (IOM). V poslední části doplním zkušenosti samotných migrantů s těmito institucemi.

Mým cílem je kriticky zhodnotit a porovnat dosud existující politiky vládních a nevládních institucí a uvedených organizací a na základě této analýzy případně načrtnout nějaká doporučení.

Výzkumné otázky

1. Jak se změnila situace v České republice v péči o nezletilé migranty bez doprovodu ve vládním sektoru?
2. Jakou roli hraje v České republice nevládní sektor v péči o nezletilé migranty bez doprovodu?

Metoda zpracování

V první řadě práci tvoří analýza vývoje institucionálního přístupu k nezletilým migrantům bez doprovodu. Zadruhé půjde pak o komparaci různých přístupů k této problematice. Doplňující kapitola s názory několika nezletilých migrantů bez doprovodu, žijících v České republice, bude vycházet z několika interview s těmito lidmi.

Předpokládaná osnova

1. Úvod
 - 1.1. Teoretický rámec
2. Kdo jsou NBD v ČR
 - 2.1. Statistická data
 - 2.2. Vybrané problémy NBD v ČR
3. Vývoj vládní péče o nezletilé migranty bez doprovodu
 - 3.1. Legislativní předpisy
 - 3.2. Instituce pečující o migranty bez doprovodu
 - 3.3. Dílčí projekty a jiné související otázky
4. Nevládní organizace a vývoj jejich působení
 - 4.1. Hlavní nevládní organizace, které se NBD v ČR zabývají
 - 4.2. Spolupráce NGOs k NBD
 - 4.3. Další problémy související s NGO a NBD
5. Vybrané mezinárodní organizace v ČR a NBD
 - 5.1. UNHCR
 - 5.2. IOM
6. Zkušenosti migrantů bez doprovodu v ČR
7. Závěr

Předběžný seznam literatury

Články

- JEŘÁBKOVÁ, Zuzana. *Zajišťování nezletilých dětí v ČR*. 2010 dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/ZJerabkova_ZajistovaniNezletilych.pdf

Studie

- KOPULETÁ, Gabriela. NOVÁKOVÁ, Petra. *Nezletilí bez doprovodu*. Praha : Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2005
- ŠAFROVÁ, Jana. *Studie ENM o nezletilých bez doprovodu v ČR: politika přijímání a návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu České republiky a statistické informace*. Praha : Ministerstvo vnitra ČR, 2010

Zprávy

- COLLANTES, Sara. *Mají migranti bez oprávnění k pobytu a žadatelé o azyl nárok na přístup ke zdravotní péči v EU? Srovnávací přehled 16 zemí*. 2010 dostupné z http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/HUMA_CZ_Comparative_Overview_16_countries_1.pdf
- EUAM doplňková zpráva nezletilí bez doprovodu

Akademické práce

- JAROŠOVÁ, Lucie. *Vazba na rodinu nezletilých bez doprovodu*. Praha, 2008
- LÁSKOVÁ, Magdaléna. *Nezletilí cizinci bez doprovodu v ČR v kontextu mezinárodní migrace*. Praha, 2006
- SVOBODOVÁ, Lenka. *Účinnost sociální a migrační politiky státu uplatňované vůči nezletilým cizincům bez doprovodu dospělé osoby*. Praha, 2008
- VÍTKOVÁ, Danila. *Nezletilí žadatelé o azyl v České republice*. Praha, 2002

Sborníky

- IOM. *Současná situace a bezpečnostní aspekty migrace nezletilých bez doprovodu : výměna informací, znalostí a zkušeností*. Praha : IOM, 2002

Příručky

- Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. *Přesídlení*. Praha : Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, 2008

Internetové zdroje

- Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR: www.konsorcium-nno.cz
- META sdružení pro příležitosti mladých migrantů: www.meta-os.cz
- Mezinárodní organizace pro migraci: www.iom.cz
- Ministerstvo vnitra ČR: www.mvcr.cz
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR: www.msmt.cz
- Multikulturní centrum Praha: www.mkc.cz
- Sdružení pro integraci a migraci: www.migrace.com
- Specializovaný web a fórum Multikulturního centra Praha: www.migraceonline.cz
- Úřad vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky v České republice: www.unhcr-centraleurope.org
- Zařízení pro děti-cizince: www.ddc.cz

Obsah

Úvod.....	2
1 Teoretický rámec	3
1.1 Teoretické modely migrace.....	4
1.1.1 Push-pull model	4
1.1.2 Teorie migračních systémů	4
1.1.3 Teorie migračních sítí	5
1.1.4 Koncept dobrovolné a nucené migrace	5
1.2 Modely integrace.....	6
1.2.1 Etnicko-exkluzivistický model	6
1.2.2 Asimilační model	7
1.2.3 Pluralistický (multikulturní) model.....	7
2 Kdo jsou NBD v ČR.....	7
2.1 Definice pojmu	7
2.2 Statistická data	8
2.3 Analýza problematiky NBD z hlediska push-pull modelu	13
2.3.1 Specifické migrační vlny	16
3 Vývoj vládní péče o nezletilé migranty bez doprovodu a související legislativní předpisy.....	18
3.1.1 Do roku 2002	19
3.1.2 Koncepce umístování, vzdělávání a výchovy dětí s jazykovou bariérou, včetně nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu, v zařízeních ústavní výchovy	20
3.1.3 Koncepce ochrany a péče o nezletilé cizince bez doprovodu, včetně žadatelů o mezinárodní ochranu	22
4 Instituce pečující o nezletilé migranty bez doprovodu.....	23
4.1 Vládní instituce	23

4.1.1	MŠMT	23
4.1.2	MPSV	26
4.1.3	MV	26
4.2	Nevládní a mezivládní organizace	27
4.2.1	OPU	27
4.2.2	UNHCR	28
4.2.3	IOM	31
4.3	Srovnání státního a neziskového sektoru péče o NBD	31
5	Vybrané problémy NBD v ČR	32
5.1	Obchod s lidmi a organizovaný zločin	32
5.2	Zdravotní péče	33
6	Závěr	34
7	Summary	35
	Použitá literatura	36
	Seznam příloh	44

Úvod

Nezletilí cizinci jsou velice specifickou skupinou migrantů, v první řadě tím, že oproti dospělým migrantům je tato skupina výrazně zranitelnější. Obzvláště ohroženou skupinou jsou pak nezletilí migranti bez doprovodu rodičů nebo zákonných zástupců. Tito migranti jsou nejsnadnější obětí nejen organizovaného zločinu nebo obchodu s lidmi, a proto je jim poskytována určitá zvláštní péče. Do práce s NBD se zapojuje velké množství státních i nestátních organizací, jejichž kompetence se v průběhu let významně měnily. Tato práce si klade za cíl nastínit evoluci této péče v rámci vládního sektoru a poukázat právě na roli neziskových organizací v této problematice.

Aby bylo možné pochopit charakter péče o NBD, je třeba si uvědomit kontext jejich migrace. Tyto děti často přišly o rodiče nebo jsou nuceni opustit své domovy ze strachu z perzekucí nebo válečného konfliktu. V části této práce tedy nastíním kontext

migrace NBD z hlediska zvolených migračních teorií. Na rozdíl od dospělých migrantů totiž ekonomická migrace často není primárním důvodem odchodu do zahraničí.

Oproti původnímu projektu práce jsem se rozhodl vypustit rozhovory s migranty, neboť tato část je značně problematická v první řadě z důvodu snižování počtu NBD, v druhé řadě je velmi komplikované tyto informace získat, neboť děti, které prošly traumatizujícími zážitky, které je donutily odejít, je těžké přesvědčit, aby se o ně podělily, v neposlední řadě je pak velmi složité tyto informace zveřejnit. Mírnou změnu jsem také udělal v metodologii práce, kdy jsem se více zaměřil na analýzu statistických dat a jejich zhodnocení z hlediska vybraných migračních teorií. Zároveň jsem se na základě analýzy péče o NBD rozhodl zařadit integrační politiku aplikovanou Českou republikou vůči těmto migrantům podle zvolené typologie integračních politik.

Práce je tedy strukturována do 4 hlavních částí, z nichž v první jsou zkompletována statistická data, která slouží k analýze zvolených migračních vln pomocí vybraných migračních teorií. V druhé části je popsán vývoj péče o NBD v ČR s důrazem na pojetí integrační politiky ČR. Tato část obsahuje také dosud nezpracovaný popis fungování Zařízení pro děti-cizince po nedávné změně koncepce péče o tuto kategorii v roce 2012. V třetí části je nastíněna role neziskových organizací – ať už nevládních nebo mezivládních – a dílčí projekty v této oblasti. V poslední části se pak zabývám analýzou vybraných problémů nejčastěji spojovaných s NBD.

1 Teoretický rámec

Pro potřeby této práce je nutné v první řadě pochopit základní teoretické přístupy k migraci obecně. Ministerstvo vnitra definuje migraci jako „*přesun jednotlivců i skupin v prostoru, který je spolu s porodností a úmrtností klíčovým prvkem v procesu populačního vývoje a výrazně ovlivňuje společenské a kulturní změny obyvatel na všech úrovních. S ekonomickým rozvojem se intenzita migrace neustále zvyšuje.*“ [MV ČR online: Terminologický slovník] Takto definovaná migrace zahrnuje jak migraci vnitrostátní, tak migraci mezinárodní. Pro problematiku přístupu k NBD v České republice je však relevantní pouze migrace mezinárodní. Dále je třeba definovat příbuzné pojmy, se kterými budeme pracovat, a to pojmy emigrace, imigrace a reemigrace. Emigrace je proces, kdy osoby opouštějí území určitého státu za účelem života, práce atp. ve státě jiném. Jeho opakem, tedy procesem, kdy osoby za účelem

života nebo práce do určitého státu přicházejí, je imigrace. Poslední pojem, tedy reemigrace, označuje situaci, kdy se osoba z nějakých důvodů (nejčastěji ekonomických, ale též politických a jiných) rozhodne opustit svou zemi původu, do které se však po nějaké době opět vrací. Příkladem reemigrace může být studium na zahraniční univerzitě nebo emigrace před komunismem a návrat krajanů do Československa po pádu železné opony.

1.1 Teoretické modely migrace

Do takto vymezeného kontextu pak zapadají teoretické modely, které se snaží vysvětlit příčiny migrace. Především z důvodu primárně ekonomického zaměření většiny teorií, které nemusí nutně odpovídat specifickému případu NBD (přestože ekonomická motivace může být relevantní, viz např. Lásková 2006) jsem zvolil níže uvedené modely. Mnou zvolené migrační teorie dle mého názoru odrážejí nejlépe povahu migrace NBD v České republice, a proto budeme nahlížet na tuto problematiku optikou těchto modelů. V praxi se pak mohou jednotlivé typy vzájemně prolínat.

1.1.1 Push-pull model

Tento základní model rozlišuje dva druhy faktorů, které motivují potencionálního migranta opustit svou zemi původu. Jedná se o push faktory, které migranta nutí odejít ze svého domovského státu, a na druhé straně pull faktory, které jej přitahují do cílové země. [Stojanov, Gladišová 2011: 18] Push-pull model vysvětluje migraci na základě pohnutek, které vedou migranty k odchodu ze země a lze s jeho pomocí vysvětlit migraci na základě všech typů faktorů, ať už sociálních, politických či ekonomických. Pro potřeby této práce se jedná o ideální model, byť mu někteří autoři vytýkají, že nevysvětluje, proč z některých regionů lidé migrují a z jiných nikoli, proč někteří lidé ze stejné oblasti migrují a jiní ne a ani nevysvětluje směr migračních proudů. [Stojanov, Gladišová 2011: 18] Otázka NBD je však natolik specifická, že je nutné analyzovat spíše jednotlivé případy. Na tyto otázky pak také lze odpovědět aplikací dalších zvolených, níže zmíněných teorií.

1.1.2 Teorie migračních systémů

Podle této teorie vykazují migrační proudy určitou míru stability, což umožňuje identifikovat stabilní migrační systémy, které se vyznačují poměrně intenzivním pohybem zboží, kapitálu i lidí. V rámci systému lze rozlišit přijímající jádrové regiony a k nim přidružit specifické vysílající regiony, z nichž proudí významné množství

imigrantů. [Massey et al. 1993: 454] Massey (1993) v tomto kontextu nabízí několik hypotéz vycházejících z teorie migračních systémů. Předpokládá, že pro vzájemnou blízkost v rámci migračního proudu je pro regiony důležitější ekonomická a politická provázanost než geografická blízkost. Tyto migrační systémy nejsou definitivní a se změnou politických a ekonomických podmínek se může změnit povaha migračního systému, některé země z něj mohou vypadnout, jiné přibýt. Stejně tak je možné, aby systémy byly rozvětvené, přičemž spíše jádrové oblasti jsou příjemcem migrantů z více vysílajících regionů, než že by z vysílajících regionů směřovaly migrační vlny současně do více zemí.

1.1.3 Teorie migračních sítí

Tato teorie rozšiřuje teorie migrace o důležitou dimenzi sociálních interakcí. Předpokládá, že existují vztahy mezi migranty v cílových a tranzitních zemích s jejich příbuznými a známými v komunitách vysílacích zemí. Tyto sítě pak mají za důsledek snižování investic do migrace (pro migranta je jednodušší, že v cílové zemi existuje „jeho“ komunita, která mu po příjezdu usnadní přežití), ovlivňují chování migrantů po příjezdu do cílové země a jejich ekonomické a integrační strategie. [Drbohlav, Uherek 2007: 147]

V rámci této teorie je třeba zmínit ještě tzv. „risk-diversification model“. Jde o strategii, kdy rodina rozešle své členy do různých cílových destinací, čímž se snaží rozložit riziko neúspěchu, který by se mohl dostavit v případě společné ekonomické aktivity. Rodiny tedy zvyšují pravděpodobnost ekonomického zajištění tím, že její členové jsou ekonomicky aktivní v různých zemích nezávisle na sobě. [Drbohlav, Uherek 2007: 147]

1.1.4 Koncept dobrovolné a nucené migrace

Tento koncept rozlišuje migraci podle toho, zda si člověk může zvolit mezi odchodem a setrváním ve své domovině či nikoliv. Na tomto základě Demuth (2000) rozlišuje mezi dobrovolnou a nedobrovolnou (nucenou) migrací. Za dobrovolnou považuje takovou migraci, která probíhá na základě svobodného rozhodnutí migrantů. Tuto dobrovolnou migraci pak dělí podle doby strávené v cizí zemi na krátkodobou, střednědobou a dlouhodobou. Jako příklad dobrovolné migrace uvádí manažery firem, kteří migrují kvůli řízení dceřiných firem nebo studenty či akademiky, kteří tráví čas v cizině v rámci svého výzkumu atp. Nedobrovolná migrace pak probíhá na základě

buďto umělých (lidských) příčin, kam spadají např. politické pronásledování, války, ale i ekonomické faktory jako nemožnost získat práci nebo uživit rodinu, anebo na základě přírodních příčin (např. přírodní katastrofa), které člověku neumožňují setrvat ve své domovině a tedy jej nutí ji opustit. [Demuth 2000: 29]

Na základě push-pull modelu pak Demuth (2000) dělí dobrovolnou migraci na 4 typy, k nimž také nabízí příklady push-pull faktorů:

- 1) **pracovní migrace** (labour migration): Jedná se o migraci motivovanou snahou o vylepšení pracovních podmínek. Mezi push faktory vedoucí k tomuto druhu migrace patří nedostatek pracovních míst nebo špatné pracovní a platové podmínky, příklady pull faktorů jsou pak vidina pracovního místa a lepší pracovní/platové podmínky.
- 2) **řetězová migrace** (chain migration): Základem této migrace je existence rodinných vazeb v různých zemích. Řetězová migrace je tedy motivována snahou o sjednocení rodiny.
- 3) **neemigrace** (non-immigration): Jedná se o krátkodobou migraci za účelem studia, výzkumu atp.
- 4) **vylepšující migrace** (betterment migration): Migrace za účelem zlepšení životních podmínek. Jako push faktory Demuth uvádí snižující se životní úroveň, chudobu nebo i celkovou situaci chudých zemí, a na druhé straně mezi pull faktory uvádí jako příklad sociální stabilitu a bohatství cílových zemí.

1.2 Modely integrace

Zatímco modely migrace nám vysvětlují důvody, proč se migranti přesouvají mezi (v našem případě) státy, modely integrace vysvětlují politiku těchto států v přístupu k migrantům. Na základě těchto ideálních modelů pak lze vysvětlit chování státu vůči migrantům. Kategorie NBD je však natolik specifická, že vyžaduje své vlastní pojetí integrační politiky. Barša, Baršová (2005) uvádějí tyto modely, které zobecňují integrační politiky se kterými se lze ve světovém měřítku setkat.

1.2.1 Etnicko-exkluzivistický model

Tento model je specifický v tom, že zde migrace není považována za trvalý jev a počítá se s tím, že se migranti časem vrátí do své vlasti. Předpokládá, že imigrace je podmíněna podmínkami na trhu práce a tedy že až pro migranta tyto pull faktory

pominou (vydělá si dostatek prostředků) vrátí se zpět o země původu. Z tohoto důvodu není nutné řešit právní postavení nebo kulturní odlišnosti cizinců. Tomuto modelu odpovídá příklad Západního Německa a tureckých gastarbeiterů do konce 90. let 20. století.

1.2.2 Asimilační model

V tomto modelu je již imigrace považována za trvalý jev a imigranti jsou začleňováni jako rovnoprávní členové do společnosti. Soustředí se na integraci jednotlivce (individuality) a předpokládá, že imigranti ve veřejném prostoru přijmou za svou dominantní kulturu státu a vzdají se své etnické příslušnosti ve prospěch příslušnosti k občanskému národu přijímací země. Tento model odmítá politické jednání založené na etnické, regionální nebo kulturní odlišnosti, jelikož tyto aspekty života patří do soukromé sféry jednotlivce. Příkladem aplikace tohoto modelu je Francie.

1.2.3 Pluralistický (multikulturní) model

V tomto modelu je důležitá kulturní odlišnost. Předpokládá, že jednotlivé komunity se spolu ve své odlišnosti harmonicky sžijí v rámci většího všeobjímajícího celku. Na rozdíl od asimilačního modelu se soustředí na rozdílné eticko-kulturní skupiny, které jsou ve své rozdílnosti rovnocennou součástí politického celku a mají stejná práva jako majoritní společnost. Barša, Baršová (2005) uvádí jako příklad tohoto přístupu Velkou Británii.

2 Kdo jsou NBD v ČR

2.1 Definice pojmu

Z hlediska Evropského práva je nezletilý cizinec bez doprovodu definován ve dvou směrnicích Rady, a to ve Směrnici Rady 2001/55/ES a Směrnici Rady 2003/9/ES. Zde jsou nezletilí cizinci bez doprovodu definováni jako „...státní příslušníci třetích zemí nebo osoby bez státní příslušnosti mladší osmnácti let, které na území členských států vstoupí bez doprovodu zletilé osoby za ně odpovědné, ať už podle zákona či zvykového práva, a to po celou dobu, kdy jim touto osobou není poskytována účinná péče, nebo nezletilé osoby, které zůstanou bez doprovodu poté, co vstoupí na území členských států“ [Směrnice Rady 2001/55/ES].¹ Tato definice nezohledňuje migraci

¹ V obou směrnicích je definice velice podobná, z tohoto důvodu zde uvádím pouze jednu

v rámci Evropské unie a nejsou v ní tedy zahrnuti nezletilí migranti, kteří jsou státními příslušníky některého ze členských států. [Šafrová, Krištof 2010: 13] Definice je tedy pro naše potřeby nedostatečná, a to především proto, že poměrně výraznou část nezletilých bez doprovodu v České republice tvoří právě státní příslušníci některé ze zemí EU. Především jde o státní příslušníky Bulharska, Rumunska či Slovenské republiky (viz statistická data 2.2). Právní řád České republiky definuje nezletilé cizince bez doprovodu pouze v zákoně č. 325/1999 Sb. o azylu a to jako „...osobu mladší 18 let, která přicestuje na území bez doprovodu zletilé osoby odpovídající za ni podle právního řádu platného na území státu, jehož občanství osoba mladší 18 let má, nebo v případě, že je osobou bez státního občanství, na území státu jejího posledního bydliště, a to po takovou dobu, po kterou se skutečně nenachází v péči takovéto osoby; nezletilou osobou bez doprovodu se rozumí i osoba mladší 18 let, která byla ponechána bez doprovodu poté, co přicestovala na území.“ [Zákon č. 325/1999 Sb.] Jelikož tento zákon definuje nezletilé cizince bez doprovodu v rámci azylového řízení, nejsou v něm zohledněni nezletilí cizinci, kteří o azyl nepožádali. [Kopuleťá, Nováková 2005: 6] Obě definice by tedy, jak zjistíme dále, byly značně omezující pro potřeby této práce, proto budu vycházet ze zjednodušené definice v publikaci Gabriely Kopuleťé a Petry Novákové, kde jsou nezletilí bez doprovodu definováni jako „skupiny osob mladších 18 let bez doprovodu rodičů či zákonných zástupců bez ohledu na to, zda požádaly či nepožádaly o azyl.“ [Kopuleťá, Nováková, 2005: 6] Přesto ale v textu budeme rozlišovat mezi NBD, kteří požádali o mezinárodní ochranu a těmi kteří o ni nepožádali.

2.2 Statistická data

Z hlediska statistických dat je nutné zdůraznit problém neexistence jednotné definice pojmu nezletilý bez doprovodu zmíněný v předchozí kapitole. Příslušné instituce, které se touto problematikou zabývají, tedy poskytují různá data, která odráží dílčí oblast jejich působnosti. Po poskytnutí komplexnějšího vhledu do této problematiky je proto nutné rozlišit původ statistických dat.

Hlavním zdrojem pro tuto práci budou *Zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky* vydávané každoročně Ministerstvem vnitra. Jedná se o jediný relevantní zdroj při zkoumání této problematiky. Protože zákon o azylu definuje NBD pouze v rámci azylového řízení, nalezneme v těchto zprávách pouze počet NBD, kteří požádali o azyl. Z tohoto důvodu nejsou součástí počty NBD, kteří

vstupují na území ilegálně ani těch, kteří o azyl nepožádali. Vlivem těchto nejasností tedy nelze určit počet NBD, kteří vstupují, na území ČR nebo zde trvale žijí.

Od roku 2004 také MV shromažďuje data o příjmech do zařízení pro děti cizince. Při interpretaci těchto dat je obzvláště důležité vnímat jejich skutečný význam. Je totiž nutné si uvědomit posun ve funkci zařízení v průběhu let (podrobněji viz 4.1.1.1 Zařízení pro děti-cizince). Vlivem tohoto posunu nebyli do zařízení umisťováni pouze NBD, ale také například děti-cizinci na dobrovolný diagnostický pobyt z péče rodičů. (viz např. MV ČR 2008) Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že počty přijatých dětí-cizinců nelze interpretovat jako počty přijatých NBD.

Zároveň je také nutno zmínit, že tato data nereprezentují skutečný počet NBD v ČR. Údaje o reálných počtech NBD v ČR jsou pouze v rámci spekulací, neboť nelze úspěšně monitorovat ilegální příchody do země stejně jako počty dětí, kteří přišli o rodiče a žijí nyní v ilegalitě v rámci své komunity atp. Stejně tak tyto statistiky nezahrnují NBD, kteří nepodali žádost o mezinárodní ochranu nebo NBD, kteří ČR pouze procházeli a nebyli zajištěni atp.

Tabulka 2.1 Příchody nezletilých žadatelů o udělení mezinárodní ochrany bez doprovodu zákonných zástupců v letech 2000 - 2012

Rok/Státní příslušnost	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Celkem 2000-2012
Afghánistán	63	24	2	1	3	0	0	4	3	0	0	4	2	106
Alžírsko	1	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Angola	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Arménie	10	18	16	0	1	1	4	0	0	0	0	0	0	50
Ázerbájdžán	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Bangladéš	3	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	6
Bělorusko	0	2	3	1	2	2	0	0	0	0	0	0	1	11
Bez státní příslušnosti	1	0	18	6	0	1	9	1	0	0	0	1	0	37
Bosna a Hercegovina	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Bulharsko	3	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
Čína	27	14	38	54	35	30	16	3	1	0	0	0	0	218
Egypt	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	10
Etiopie	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2
Eritrea	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Ghana	0	0	0	1	2	0	3	1	1	0	0	0	0	8
Gruzie	0	25	16	4	3	0	2	0	0	0	0	0	0	50
Indie	61	27	50	39	5	32	8	1	0	0	0	0	0	223

Irák	4	7	12	11	1	3	1	1	0	1	0	0	0	41
Írán	3	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Jugoslávie	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Kamerun	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2
Kazachstán	1	1	0	1	1	0	4	0	0	0	1	0	0	9
Kongo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	3
Konzská dem. rep.	1	0	0	0	0	0	6	3	0	2	0	0	0	12
Kosovo	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Kyrgyzstán	2	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	7
Libérie	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2
Lotyšsko	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Makedonie	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Maroko	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Moldavsko	11	18	9	2	3	1	0	0	0	0	0	0	0	44
Mongolsko	0	7	1	1	4	2	0	2	1	2	0	0	0	20
Myanmar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Nepál	0	1	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	4
Nigérie	0	8	4	1	0	2	1	5	0	1	1	0	0	23
Pákistán	0	2	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	6
Palestina	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Pobřeží Slonoviny	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Polsko	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Rumunsko	8	53	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	63
Rusko	14	10	3	1	4	4	1	0	1	0	0	0	0	38
Rusko (Čečensko)	0	0	0	26	7	1	0	0	0	0	0	0	0	34
Sierra Leone	2	4	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	7
Slovensko	12	6	11	15	0	9	0	0	0	0	0	0	0	53
Somálsko	0	0	0	3	2	3	2	1	0	0	2	0	0	13
Srbsko	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Srí Lanka	29	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	37
st. přísl. nezjištěna	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Súdán	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	4
Sýrie	0	0	0	0	0	2	0	3	0	1	0	1	0	7
Turecko	9	2	0	0	0	0	1	17	23	0	0	0	0	52
Ukrajina	3	19	13	9	3	4	12	9	5	3	0	0	1	81
Uzbekistán	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Vietnam	24	19	10	12	15	4	1	4	0	0	0	0	0	89
Zimbabwe	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Celkem	298	280	216	194	95	106	92	56	36	12	6	8	5	1404

Zdroj: *Zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za roky 2001-2012*

Tabulka 2.1 uvádí příchody nezletilých žadatelů o udělení mezinárodní ochrany bez doprovodu zákonných zástupců od roku 2000 do roku 2012, jak je uvádí Ministerstvo vnitra. Z těchto údajů je patrné, že počet NBD, kteří žádají o mezinárodní ochranu v ČR, se rok od roku snižuje (s výjimkou let 2005 a 2011, kdy došlo k mírnému nárůstu). Nejčastějšími případy žadatelů o mezinárodní ochranu v ČR byli v kategorii NBD státní příslušníci Indie (223), Číny (218), Afghánistánu (106), Vietnamu (89), Ukrajiny (81), Rumunska (63), Slovenska (53), Turecka (52), Arménie (50), Gruzie (50), Moldavska (44), Iráku (41) a Ruska (72 z toho 34 Čečenců) Obzvláště zajímavými případy z tohoto výčtu jsou migrační vlna z Čečenska v roce 2003 (a její slabší pokračování v roce 2004), Kurdská migrace z Turecka v letech 2007 a 2008, Moldavská migrace z přelomu tisíciletí a silná migrace z východní Evropy (Ukrajina, Rumunsko, Slovensko, Bulharsko), která je spojená hlavně s trestnou činností. [Šafrová, Krištof 2010: 16]

Tabulka 2.2 Děti-cizinci, přijatí do Zařízení pro děti-cizince mezi lety 2004-2011

Rok/Státní příslušnost	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afghánistán	2	1			1			21
Albánie	1							
Alžírsko		1				1		
Arménie			1					
Ázerbájdžán							1	
Bangladéš		1	1					
Bělorusko		5			1		1	2
Bulharsko	16	11	3	2		2		2
Cejlon		1	1					
Chorvatsko							1	
Kongo	1		9	2	1	2		
Čína	26	27	19	15	5	2	2	
Egypt			9					
Etiopie								1
Gruzie			3	2		1		
Indie	2	15	19	1				
Itálie			2					
Irák		1				1		
Izrael		1	1					
Kamerun			2	2				
Kazachstán		1					2	
Kyrgyzstán	1	2	2					
Libérie		1						
Lotyšsko		1	1					

Makedonie					2			
Mongolsko	3	2	5	4	1			
Nepál			2					
Nigerie		2	1	2	1	1	2	
Polsko		1		1			4	3
Republika Gabun					1			
Rumunsko					1			
Rusko	1	2	1		1		4	3
Slovensko	6	4	15	11	24	38	15	38
Somálsko			1	3			2	
Srbsko	1	1						
Súdán		1						
Sýrie		1		2		1		1
Turecko		1	1	17	31			
Ukrajina	3	3	3	2	10	1	2	8
USA	1				1	1	1	4
Velká Británie					1			
Vietnam	15	29	30	42	14	7	5	6
Zimbabwe		1	1					
Jiné			7	5	4			
Německo						2	1	
Moldávie						1	1	
Palestina						1		1
Pobřeží slonoviny						1		
Konžská republika						1	2	
Česká republika							3	
Celkem	79	117	140	113	100	64	49	90

Zdroj: Studie EMN o nezletilých bez doprovodu v ČR: politika přijímání, návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu v České republice a statistické informace a Zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za roky 2001-2012

Při pohledu do tabulky 2.2 zjistíme, že příjmy do zařízení pro systematickou péči ne úplně přesně kopírují počty NBD. Výrazně zde převažují děti ze Slovenska, Vietnamu a Číny, nezletilí těchto národností také bývají nejčastěji mezi zajištěnými. [Šafrová, Křištof 2010: 51] Jedním z důvodů je to, že ne všichni klienti ZDC jsou nezletilí žadatelé o mezinárodní ochranu (např. v roce 2011 bylo mezi příjmy do ZDC pouze 9 žadatelů o mezinárodní ochranu z celkem 90 příjmů viz příloha č. 1) a v případě vysokého zastoupení dětí slovenské nebo vietnamské státní příslušnosti mezi příjmy do ZDC jde spíše o spojitost s vysokým počtem migrantů z těchto zemí, ať už nově přecházejících nebo již žijících na území ČR (podrobněji viz níže). Vysoký počet

tureckých dětí je pak časově charakteristický a souvisí s Kurdskou migrační vlnou v letech 2007 a 2008.

Tabulka 2.3 Nezletilí cizinci v ZDC s nezletilí žadatelé o mezinárodní ochranu bez doprovodu dle věku a pohlaví

	2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	ZDC	MO	ZDC	MO	ZDC	MO	ZDC	MO	ZDC	MO	ZDC	MO	ZDC	MO	ZDC	MO
0-14	35	7	22	7	33	20	27	20	27	16	26	5	29	0	30	0
15-18	44	88	94	99	107	72	73	36	73	20	38	7	20	6	60	8
muži		71		81	107	71	83	40	73	28	37	7	25	4	45	6
ženy		24		25	33	20	29	16	27	8	27	5	24	2	45	2

MO – nezletilí žadatelé o mezinárodní ochranu bez doprovodu

Zdroj: *Zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za roky 2004-2011*

Dalším zajímavým ukazatelem je věkové složení a pohlaví nezletilých cizinců v ČR. Jak lze vidět v tabulce 2.3, převažují mezi nezletilými žadateli o azyl bez doprovodu děti starší 15 let a spíše muži než ženy. Tato tendence je poměrně stabilní. Opačná situace je v ZDC, kde je věkové i genderové rozložení poměrně nestálé a z počáteční situace, kdy stejně jako mezi nezletilými, kteří žádají o mezinárodní ochranu, byla převaha mužů mezi 15-18 lety postupem času se věkové a genderové složení začalo vyrovnávat (v roce 2010 dokonce převaha žen a mladších 15 let).

Z těchto statistických dat lze rovněž vyzorovat obecné trendy migrace NBD. Ta kopíruje klasické migrační toky dospělých a má směr z východu na západ.

2.3 Analýza problematiky NBD z hlediska push-pull modelu

V kontextu výše zmíněných teorií lze poskytnout základní vhled do problematiky NBD v ČR. Pro tuto analýzu použijeme základní push-pull model, který rozšíříme v konkrétním kontextu o modely ostatní. Z hlediska péče o NBD je nutné definovat především push faktory, které nutí buďto samotné nezletilé nebo jejich rodiny opustit zemi původu. V případě push faktorů lze zobecnit v kontextu České republiky zahraniční zkušenosti ze zemí s mnohem výraznějším podílem imigrace než ČR, neboť, jak bylo zmíněno výše, v případě push faktorů se jedná o faktory, které nutí nezletilé emigrovat. Budou tedy velmi podobné, ať si migrant zvolí jako cílovou destinaci Českou republiku nebo jiný evropský stát, jehož volbu ovlivňují pull faktory. Dále je třeba zmínit, že ČR je spíše tranzitní zemí při cestě NBD dále na západ. Například

v mezi lety 1998-2002 se pokusilo odejít do zahraničí asi 75% NBD, z nichž se část po určitém čase vrátila zpět a někteří se pokusili odejít znovu [Novák 2002: 8] Z tohoto důvodu lze předpokládat, že ve významné části případů je třeba sledovat i pull faktory, které je přitahují do jiných cílových zemí než je ČR.

Anelise Araujo-Forlot (2002) nám předkládá řadu push a pull faktorů působících na potenciální migranty v zemích původu. První skupinu lze označit jako politicko-kulturní faktory. Sem spadají například dlouhodobé politické krize, občanské války, náboženské či etnické konflikty nebo pronásledování a diskriminace menšin. Z hlediska konceptu dobrovolné a nucené migrace můžeme tyto faktory zařadit spíše do nucené migrace. Důležitá v tomto případě je příslušnost k perzekuované menšině. Není ale pochyb o tom, že tyto faktory mohou mít i charakter dobrovolné migrace, a to především u příslušníků vládnoucí (nebo majoritní) komunity, například v případě, že politické krize nebo občanské války přímo neperzekuují potenciálního migranta, ale znesnadňují mu obživu (např. nedostatek kvalifikované pracovní síly vlivem restriktivní vládnoucího režimu nebo ekonomická nestabilita). Obecně však platí, že z hlediska dobrovolné a nucené migrace spadají tyto faktory spíše do migrace nucené.

Dalším push faktorem, který může (ale nutně nemusí) mít spojitost s předchozím bodem je pak smrt, zmizení nebo uvěznění příbuzných. V případě spojitosti s předchozím bodem, kdy byli příbuzní nezletilého migranta perzekuováni vládnoucím systémem na základě kulturní, náboženské nebo etnické příslušnosti, můžeme jednoznačně vnímat takovou migraci jako vynucenou. Stejně tak, pokud se nezletilý není schopen bez pomoci zmizelého příbuzného uživit a je nucen opustit zemi původu. Za dobrovolnou migraci pak lze považovat, když nezletilý migrant opustí po smrti nebo zmizení příbuzných zemi, proto, že má v takovéto situaci konečně možnost odejít (například pokud mu rodina bránila nebo byla závislá na jeho práci na rodinné farmě atp.)

Araujo-Forlot předkládá jako další push faktor socioekonomické problémy v zemích původu. Tato problematika se týká hlavně zemí bývalého východního bloku, kde s pádem komunismu došlo i k rozbití sociálních struktur, rodinných vazeb a hodnot. [Araujo-Forlot 2002: 12] Na základě tohoto motivu lze vysvětlit velkou míru zastoupení NBD z bývalého východního bloku a postsovětských republik, pro které je Česká

republika přechodnou destinací. Tyto děti často směřují dále na západ, kde se stávají oběťmi obchodu s lidmi, především za účelem sexuálního zneužívání.

V rámci push faktorů lze rovněž pozorovat rozdílnou strategii ve snaze o zajištění rodiny. První z nich je snaha rodičů zajistit svým dětem lepší vzdělání s vidinou toho, že se o ně poté postarají. V případě druhé strategie je emigrace vnímána jako jediný způsob, kterým lze zajistit rodinu a počítá s tím, že se dítě v cílové zemi zapojí (ilegálně) do pracovního procesu. Svou rodinu pak bude živit pomocí remitencí. Děti odmítají v cílových zemích navštěvovat vzdělávací zařízení, neboť je to pro ně ztráta času, který by mohly věnovat vydělávání peněz. Tyto rozdílné strategie jsou velmi patrné například v rámci vietnamské komunity v ČR. Šafrová, Krištof (2010) předpokládají, že uvnitř vietnamské komunity se pohybuje určitá skupina NBD, kteří žijí v ČR ilegálně za účelem práce a nechodí do školy.

Dalším poměrně zajímavým fenoménem, který je již na hraně mezi push a pull faktory jsou zkušenosti reemigrantů. Ti mají podle Araujo-Forlot tendenci šířit nepravdivé nebo zkreslené informace o cílových zemích. Důvodem tohoto počínání jsou například obavy ze zavržení ve své domovině, ať už proto, že v zahraničí nebyli úspěšní nebo například proto, že byli oběťmi sexuálního zneužívání atp. Tyto smyšlené příběhy pak společně se západními médii, které idylicky vykreslují cílové země, a rekruty, kteří se migrací obyvatel živí (např. různí převaděči atp.), utvářejí zkreslený obraz cílových destinací a motivují migranty k odchodu ze země původu.

Z hlediska pull faktorů je jedním z nejvýznamnějších existence kontaktů v cílové destinaci. Tyto kontakty jsou obzvláště důležité pro nelegální migranty, kteří jsou na pomoci krajanské komunity po svém příjezdu nejvíce závislí. [Araujo-Forlot 2002: 13] Toto chování odpovídá teorii migračních sítí a v prostředí ČR jej lze pozorovat nejvýrazněji v rámci vietnamské komunity. Jak bylo zmíněno výše, předpokládá se, že v této komunitě existuje skupina NBD, kteří nechodí do školy a pohybují se pouze v rámci své komunity za účelem práce. Na příkladu vietnamské komunity v ČR lze také s úspěchem demonstrovat model migračních systémů, který vysvětluje vysoké počty NBD pocházejících z Vietnamu. Tento migrační systém se utvářel již od 50. let 20. století, kdy do tehdejšího Československa přicestovalo v rámci vzdělávacího programu 100 vietnamských dětí (tzv. Chrastavské děti), převážně sirotků nebo těch, jejichž rodiče zůstali po válce v Jižním Vietnamu. Příliv migrantů zintensivněl v 70. letech, kdy

byly v rámci spolupráce uvnitř východního bloku podepsány smlouvy mezi ČSSR a Vietnamem, na základě kterých do ČSSR přicestovalo několik tisíc dělníků, učňů, studentů a stážistů. Tato spolupráce vyústila vznikem stabilní vietnamské komunity v ČR, a tím pádem i zesílením toku zdrojů oběma směry (remitence rodinám, lidské zdroje, zboží atp.).

Dalším faktorem, který přitahuje NBD do Evropy je systém poskytované péče. V rámci tohoto bodu hraje významnou roli odlišný přístup k nezletilým migrantům, jako je existence speciální péče pro nezletilé migranty (jako příklad lze uvést ZDC), a také fakt, že mají, díky zvláštním pravidlům, která se na nezletilé migranty vztahují, vyšší šanci získat azyl nebo trvalý pobyt. To je také důvod, proč se někteří zletilí imigranti snaží vystupovat jako děti (byť takových případů v ČR není mnoho, viz Šafrová, Křištof 2010)

2.3.1 Specifické migrační vlny

2.3.1.1 Čečenská migrace

V případě migrace Čečenců lze říci, že se jednalo o specifickou jednorázovou vlnu, jejím cílem byly západní státy EU, především Belgie, Francie a Spojené království Velké Británie a Severního Irsku. Charakteristickým rysem této migrační vlny je vysoký počet nezletilých osob, které tvořily přibližně polovinu žadatelů o mezinárodní ochranu. [MV ČR 2004: 57] V roce 2003 se skokově (téměř sedminásobně) navýšil počet žadatelů o mezinárodní ochranu z Ruské federace a zároveň se zvýšilo i procentuální zastoupení žadatelů čečenské národnosti, kteří tvořili 93% žádostí státních příslušníků Ruské federace. [MV ČR 2004: 50-51] Z těchto žádostí bylo v roce 2003 podáno 26 nezletilými bez doprovodu a v rámci NBD se Čečenci stali třetí nejčastější národností žadatelů. Celkově pak tvořili 13,5% nezletilých žadatelů o mezinárodní ochranu. V roce 2004 pak o mezinárodní ochranu žádalo 7 čečenských NBD, což bylo 7% žádostí a opět se jednalo o třetí nejčastější národnost mezi nezletilými žadateli (viz tabulka 2.1).

Tato migrační vlna je velice dobře sledovatelná, neboť se stala významným tématem v tehdejší tisku a také díky tomu, že uprchlíci žádali o mezinárodní ochranu v několika státech. Většina migrantů pochází z velkých čečenských měst, které byly nejvíce zasaženy ozbrojenými konflikty. [MV ČR 2004: 56-57] Push faktorem v tomto případě je s největší pravděpodobností fakt, že se běžní Čečenci cítili sevřeni mezi dvěma mlýnskými kameny. Na jedné straně jsou Čečenci perzekuováni ruskými vojáky,

kteří území okupují, na straně druhé pak stojí islámští náboženští fanatici, kteří se snaží prosadit pro běžné Čechy neakceptovatelné uspořádání společnosti. Žili tak v atmosféře neustálých vojenských operací, atentátů a bombových útoků. [Kostelán 2003] Situaci vyhrotilo také to, že v březnu 2003 byla v referendu přijata nová ústava, podle které je Čečensko integrální součástí Ruska. Dle zahraničních pozorovatelů však byly zaznamenány případy manipulace a k výsledkům se vyjádřili velmi skepticky. Čečenské hnutí odporu pak výsledky referenda vůbec neuznalo. [Pšenica 2009: 34-35] Migranti se do ČR dostali přes Bělorusko a Polsko, s nimiž mělo v té době Rusko bezvízový styk. Tito migranti ve většině případů nezůstali na území ČR do ukončení řízení o udělení mezinárodní ochrany a odcházeli do Rakouska, kde také žádali o azyl. Pokud se pak migrantům podařilo dostat se až do svých cílových destinací, byli na základě Dublinské dohody odesíláni zpět do Rakouska. [MV ČR 2004: 56-57] Počátek migrační vlny spojený se skokovým nárůstem žádostí o mezinárodní ochranu migranty čečenské národnosti lze najít v dubnu 2003 a její konec pak souvisí se vstupem ČR do EU v květnu 2004 a s tím souvisejícím rozšířením dublinského systému také na ČR.

2.3.1.2 Kurdská migrace z Turecka

Na přelomu let 2007 a 2008 byl zaznamenán významný nárůst migrace z Turecka. Tento nárůst byl tak vysoký, že přestože migrační vlna trvala pouze krátce (listopad 2007 – duben 2008), dokázal posunout Turecko na druhou příčku nejvýznamnějších zemí původu žadatelů o udělení mezinárodní ochrany. Mezi žadateli v naprosté většině dominovaly osoby kurdské národnosti. [MV ČR 2008 a MV ČR 2008] V rámci této vlny přicestovala i značná část NBD. Jednalo se o 17 žadatelů v roce 2007 a 23 žadatelů v roce 2008, což bylo 30% nezletilých žadatelů o mezinárodní ochranu v roce 2007 a dokonce 64% v roce 2008 (viz tabulka 2.1). Tato vlna se projevila i v evidenci příjmů do ZDC, kde příjmy dětí původem z Turecka tvořily 15% v roce 2007 a 31% v roce 2008. Jednalo se skutečně o skokový nárůst oproti minulým letům, kdy byli přijati 2 klienti (viz tabulka 2.2). Tato skupina NBD byla specifická především tím, že na rozdíl od ostatních nezletilých žadatelů o azyl měli platné cestovní doklady. [MV ČR 2009: 101] Důvodem nárůstu žádostí byla podle MV snaha legalizovat pobyt v některém ze států EU, přičemž ČR nebyla cílovou destinací, ale pohyb migrantů měl po udělení mezinárodní ochrany pokračovat dále na západ. Tato situace nakonec vyústila zavedením letištních tranzitních víz pro státní příslušníky Turecka. [MV ČR 2009: 86-87] Problémem této interpretace je, že ekonomická

motivace nevysvětluje skokový nárůst v tak krátkém období. Jako mnohem pravděpodobnější se tedy jeví vyhocení vztahů mezi Kurdy a tureckou vládou. Pokud se podíváme do novinových článků z tohoto období, zjistíme, že v listopadu vyvrcholily spory útokem turecké armády na výcviková střediska Strany kurdských pracujících (PKK), která je EU považována za teroristickou organizaci, na turecko-irácké hranici. [Staněk 2007] Několik dní poté byl zahájen proces zákazu parlamentní Strany demokratické společnosti (DTP), která požadovala autonomii pro oblasti s kurdskou většinou. [Ehl 2007] Pravděpodobně odvetou PKK za tyto události pak byl teroristický útok v tureckém Diyarbakiru, ve kterém je převaha kurdského obyvatelstva a ve kterém sídlí početná turecká vojenská posádka. [aktualne.cz: 4.1.2008] Lze předpokládat, že eskalace kurdsko-tureckého konfliktu v tomto období působila jako výrazný push faktor a nejednalo se tedy o klasickou ekonomickou migraci, nýbrž migraci vyvolanou devastováním Kurdských rodin, které v tomto období vyvrcholilo. Konec imigrační vlny pak lze vidět v zavedení letištních tranzitních víz, neboť odmítnutí pokračovat v cestě po mezipřistání v Praze a následná žádost o mezinárodní ochranu byl hlavní způsob vstupu kurdských imigrantů do země.

3 Vývoj vládní péče o nezletilé migranty bez doprovodu a související legislativní předpisy

V této kapitole se seznámíme se stěžejními právními dokumenty, kterými se řídí péče o NBD v ČR. Dále si vysvětlíme, jakými změnami procházela péče o NBD v průběhu let.

Základním předpisem je zákon č. 325/1999 Sb. o azylu, který v § 2 odst. 14 definuje pojem nezletilý bez doprovodu. Jak bylo zmíněno výše, tato definice se vztahuje pouze na žadatele o mezinárodní ochranu. Důležitý pro nás je také §13 a 14b, který upravuje podmínky pro sloučení rodiny, a který umožňuje udělení azylu (§13) nebo doplňkové ochrany (§14b) také příbuzným, v jejichž případě nebyl zjištěn důvod pro udělení mezinárodní ochrany. Toto ustanovení lze považovat za jeden z důvodů příchodu NBD do ČR, neboť jsou tito vysláni do Evropy za účelem získání azylu a následného sloučení rodiny. Zákon také definuje specifika řízení o udělení mezinárodní ochrany pro NBD, kdy například umožňuje NBD vstup na území ČR a transport z mezinárodního prostoru letiště do přijímacího střediska (§73) nebo omezuje možnosti

umístění NBD na základě soudního rozhodnutí na školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo do péče osoby označené v rozhodnutí soudu (§81). Také ukládá soudu určit nezletilému žadateli o mezinárodní ochranu bezodkladně předběžným opatřením opatrovníka a umožňuje lékařské ověření věku žadatele, pokud v tomto existují pochyby (§89). [Zákon č. 325/1999 Sb.]

Z hlediska péče o NBD je nejdůležitější zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní péče nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivní výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, který upravuje činnost Zařízení pro děti-cizince. ZDC, stejně jako jiná školská zařízení tohoto typu, zajišťuje náhradní výchovnou péči pro děti na základě předběžného opatření soudu či rozhodnutí soudu o nařízené ústavní či uložené ochranné výchově. Předběžné opatření soudu je vydáno na základě zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Tento zákon také definuje OSPOD a vymezuje jejich pravomoci (§1-4).

Dalším důležitým předpisem je pak zákon č. 326/1999 Sb. o pobytu cizinců. Ten definuje podmínky, za kterých NBD získá trvalý pobyt. V praxi je nejdůležitější ustanovení §87, který upravuje pobyt cizince, svěřeného do náhradní výchovy. Na základě tohoto paragrafu je nezletilý cizinec oprávněn k trvalému pobytu, pokud je svěřen do péče alespoň jedné osobě přihlášené k trvalému pobytu na území ČR, nebo je svěřen do péče ústavu na území ČR. Upravuje také podmínky, za jakých může oprávnění k trvalému pobytu nezletilému cizinci zaniknout (např. pokud je pravomocně odsouzen, vzdá se oprávnění, nebo skončí náhradní výchova dosažením 18 let věku). [Zákon č. 326/1999 Sb.]

3.1.1 Do roku 2002

Do roku 2002 neexistovala ucelená koncepce péče o NBD, přesto však byl přístup k nezletilým cizincům mírně odlišný od dospělých migrantů. Soudem je předběžným opatřením určen opatrovník k ochraně jeho práv a právem chráněných zájmů. NBD může být tímto opatřením (mimo předání do výchovy nebo osvojení) umístěn do vhodného zařízení pro péči o děti. V období do roku 2002 (resp. do roku 2004, kdy bylo zřízeno specializované Zařízení pro děti-cizince) plnily tuto funkci dětské domovy. Před zahájením řízení o udělení azylu MV určí nezletilému žadateli opatrovníka pro správní řízení, jehož úlohou je právní zastupování NBD v azylovém řízení. Opatrovník pro správní řízení je vybírán z řad neziskové organizace. Po skočení

azylového řízení, a pokud byl žadateli azyl udělen, ustaví soud na podnět MV opatrovníka pro pobyt. Opatrovníkem pro pobyt bývá buďto zletilý příbuzný, se kterým NBD přicestoval, nebo místně příslušný obecní úřad jakožto orgán sociálně-právní ochrany dětí spadající pod MPSV, který NBD umístí do některého z domovů pro děti a mládež, ve kterém setrvá do své zletilosti nebo do skončení přípravy na budoucí povolání, a poté bude zařazen do integračního programu. Pokud nezletilému žadateli azyl udělen nebyl, mohl buďto získat trvalý pobyt na území ČR (pokud byl již osvojen, pobýval v dětském domově atp.), nebo požádat o hrazenou repatriaci do země původu. Repatriace byla možná pouze v případě, kdy se NBD vracel do uznaných bezpečných zemí původu a kdy nezletilému migrantovi nehrozí v zemi původu po návratu nebezpečí nebo není ohrožen jeho život nebo svoboda. Důležitou podmínkou bylo také zajištění asistence, která spočívala v doprovodu až do země původu a předání zákonným zástupcům nebo příbuzným. Tuto úlohu zajišťovaly mezinárodní neziskové organizace jako např. IOM, UNHCR nebo Mezinárodní červený kříž. [Novák 2002: 7-9] Jak je z předchozích řádků patrné, výše zmíněné se týká pouze nezletilých žadatelů o azyl. NBD, kteří o azyl nepožádali, nebyla poskytnuta žádná péče a tyto děti pak často beze stopy mizely a je pravděpodobné, že se mohly stát oběťmi obchodu s lidmi. [Čápková, Marxtová 2006: 15]

3.1.2 Koncepce umístění, vzdělávání a výchovy dětí s jazykovou bariérou, včetně nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu, v zařízeních ústavní výchovy

Jak již bylo zmíněno, problematika nezletilých cizinců bez doprovodu nebyla ústavními činiteli České republiky poměrně dlouhou dobu nijak řešena. První dokument týkající se v té době již poměrně rozšířené problematiky NBD přichází až v roce 2002. Jednalo se o vládní koncepci schválenou usnesením č. 395 17. dubna 2002, která byla schválena vládou Miloše Zemana, tedy v období tzv. „Opoziční smlouvy“. Nutno také říci, že tento dokument se souhrnně zabývá dětmi-cizinci, nikoli pouze těmi bez doprovodu. Šlo o vůbec první ucelený koncept integrační politiky vůči nezletilým bez doprovodu v ČR. Pro další vývoj v péči o NBD jde o nejdůležitější dokument, neboť poprvé rozděluje povinnosti v péči o nezletilé bez doprovodu mezi jednotlivé resorty. Stejným bodem je pak zřízení zařízení pro děti-cizince.

Součástí této koncepce je také postup při umisťování cizinců do školského zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy (v případě dětí-cizinců plní tuto funkci ZDC) a definuje tři způsoby umístění – na základě rozhodnutí soudu o předběžném opatření, o ústavní výchově nebo o ochranné výchově (viz odst. 2 §1 zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy). Návrh k soudu podává okresní úřad příslušný místu pobytu dítěte-cizince na podnět Správy uprchlických zařízení MV nebo Policie ČR. Tyto 2 instituce také realizují zdravotní prohlídky před vlastním umístěním do zařízení. Nezletilý cizinec je po přijetí zařazen do diagnostické skupiny, kde je testováno jeho dosažené vzdělání, dovednosti, sociálně kulturní, náboženské a sociálně právní schopnosti a úroveň českého jazyka. Na základě tohoto testování je pak zařazen do odpovídající rodinné nebo výchovné skupiny v rámci zařízení. V odůvodněných případech může být nezletilý cizinec do těchto skupin zařazen přímo, bez předcházejícího testování. [Koncepce 2002]

Usnesení vlády č. 395 17. dubna 2002, kterým byla tato koncepce schválena, ukládá jednotlivým resortům úkoly vyplývající z této koncepce. Ve stručnosti lze shrnout hlavní body takto [usnesení vlády č. 395 ze 17. dubna 2002]:

- MŠMT usnesení ukládá zřídit a provozovat ZDC, odborně připravovat pracovníky na práci s dětmi-cizinci, spolupracovat s nevládními organizacemi na realizaci koncepce ústavní péče o děti-cizince v rámci podpůrných aktivit jako jsou například scelování rodin nebo mapování situace ve státech původu.
- MPSV ukládá vypracovat systém návazné péče o děti-cizince, jimž bude ukončen pobyt v ZDC a vypracovat systém spolupráce orgánů právní ochrany dětí ve věcech dětí-cizinců s odpovídajícími speciálními školskými zařízeními.
- MV má za úkol průběžně spolupracovat s výše zmíněnými resorty při umisťování dětí-cizinců do zařízení, zpracovat analýzu účinnosti stávajících opatření k zabránění obchodování s dětmi se zřetelem na nezletilé žadatele o azyl bez doprovodu a děti-cizince používané k páchání trestné činnosti či jiným způsobem zneužívané a společně s MPSV zpracovat právní rozbor a návrh postupu pro zajištění trvalého pobytu po ukončení pobytu v ZDC.

3.1.3 Koncepce ochrany a péče o nezletilé cizince bez doprovodu, včetně žadatelů o mezinárodní ochranu

Vznik této koncepce byl reakcí na zprávu Veřejného ochránce práv z návštěvy v zařízení pro děti cizince v areálu Permon. Ombudsman tehdy kritizoval nezákonnou praxi v zařízeních, především nedostatečné soukromí a umístování dětí na izolaci. Také kritizoval, že zařízení Permon neplní svou původní funkci, a to poskytování péče především dětem-cizincům bez doprovodu z kulturně odlišného prostředí, kteří neumí česky. V době návštěvy bylo 43% dětí umístěných v zařízení Permon slovenské národnosti a netrpí jazykovou bariérou, tudíž by měly navštěvovat běžné školní zařízení. V zařízení údajně došlo dokonce k několika sexuálním deliktům, přičemž oběti a pachatelé zůstali v běžném kontaktu. [Veřejný ochránce práv: 17.4.2012] Na základě této kritiky pak bylo zařízení v srpnu 2012 zrušeno.

6. září 2012 pak byla vládou Petra Nečase usnesením vlády č. 646 zrušena do té doby platná *Koncepce umístování, vzdělávání a výchovy dětí s jazykovou bariérou, včetně nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu, v zařízeních ústavní výchovy* a byla schválena koncepce nová. V oficiálních důvodech změny systému péče o nezletilé cizince bez doprovodu je uvedeno, že došlo ke změně ve složení cizinecké populace v ČR, a že do ZDC jsou umístováni velmi často nezletilí bez doprovodu, kteří se v ČR narodili, ovládají jazyk a jsou plně integrováni. Jde o děti, které např. přišly o rodiče, nebo jim byla uložena ochranná výchova. Zároveň klesá počet nezletilých žadatelů o mezinárodní ochranu, kteří pocházejí z kulturně odlišného prostředí a je tedy nutná jejich integrace, čímž se vytrácí původní idea zařízení. Dalším důvodem byla značná izolace NBD v těchto zařízeních, což znemožňovalo tvorbu sociálních vazeb a tím pádem i budoucí integraci. Nedostatečná byla také výchova k samostatnosti a hrozilo tedy nebezpečí, že po ukončení ústavní výchovy budou tyto děti zcela závislé na sociálním systému ČR. [Koncepce 2012]

Nový systém péče o NBD počítá s individuálním posouzením potřeb dítěte a následným umístěním buďto do péče příbuzných, blízkých osob, náhradní rodiny nebo některého z pobytových zařízení jako jsou zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc či zařízení ústavní výchovy a ochranné výchovy na celém území České republiky. [Koncepce 2012] Pouze ve výjimečných případech by byly tyto děti umístovány do diagnostického ústavu ZDC (koncepce uvádí případy, kdy je nutné

ověřit skutečný věk, pocházejí z naprosto odlišného kulturního prostředí a nerozumí a nehovoří česky, nebo jsou zatíženi traumatickými zážitky).

Koncepce také vymezuje kompetence a úkoly, které z ní vyplývají, jednotlivým rezortům takto [Koncepce 2012]:

- MŠMT ukládá optimalizovat a vhodně rozložit na území ČR síť zařízení ústavní nebo ochranné výchovy tak, aby odpovídala této koncepci. Také má za úkol informovat všechna školská zařízení, která vykonávají ústavní nebo ochrannou výchovu, že mají povinnost přijímat nezletilé cizince, kteří nejsou občany ČR.
- MPSV je zodpovědné za úroveň sociálně-právní ochrany dětí v OSPOD, jimž je nadřazeno. OSPOD pak zodpovídají za řešení situace ohrožených dětí včetně nezletilých cizinců a zpracování individuálních plánů ochrany dětí.
- MV zodpovídá za vedení řízení o mezinárodní ochraně s NBD, kteří se o ni ucházejí a také rozhodování a administrace ve věci jiných druhů pobytů NBD na území ČR.

Všechny ministerstva pak odpovídají za metodické vedení a vyškolení svých pracovníků, kteří s nezletilými cizinci přijdou do styku.

V péči o nezletilé cizince v ZDC je patné, že je důraz kladen na multikulturní porozumění a obohacování. Ve snaze o začlenění do české společnosti je však také velmi důležité osvojení českého jazyka, mimo jiné v rámci přípravy na budoucí studium např. na středních školách, což je jeden z mála asimilačních prvků výchovy v ZDC.

4 Instituce pečující o nezletilé migranty bez doprovodu

4.1 Vládní instituce

4.1.1 MŠMT

Jak již bylo zmíněno výše, nejdůležitější funkcí MŠMT v problematice NBD je, že zřizuje a provozuje Zařízení pro děti-cizince. Zároveň zodpovídá za metodické vedení a vzdělávání pracovníků v zařízeních, která se o nezletilé cizince starají. V souvislosti s tím vydalo ministerstvo dokumenty „*Metodika práce s žáky-cizinci v základní škole*“ a „*Metodická doporučení k začleňování žáků-cizinců do výuky*“

v českých základních školách“. Je také autorem *Koncepce péče o ohrožené děti a děti žijící mimo vlastní rodinu*, která se problematiky NBD také částečně dotýká.

4.1.1.1 Zařízení pro děti-cizince

Zařízení začalo fungovat v roce 2004 a bylo zřízeno MŠMT na základě *Koncepce umístování, vzdělávání a výchovy dětí s jazykovou bariérou, včetně nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu, v zařízeních ústavní výchovy z roku 2002*. Činnost zařízení je upravena zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a vyhláškou č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. [DDC online] Funkce tohoto zařízení se v průběhu let měnila a stěžejním zlomem byla právě kritika ombudsmana a nová koncepce vlády o péči o nezletilé cizince. Při zkoumání ZDC je tedy nutné rozlišit dva časové úseky:

4.1.1.1.1 2004 – 2012

V období před vznikem *Koncepce umístování, vzdělávání a výchovy dětí s jazykovou bariérou, včetně nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu, v zařízeních ústavní výchovy* bylo zřízení specializovaného zařízení velkým tématem a bylo všeobecně přijímáno za správný směr, kterým by se péče o nezletilé cizince měla ubírat (viz např. IOM 2002, UNHCR 1997). Zřízení ZDC tedy bylo logickým krokem, který byl kvitován národními i mezinárodními organizacemi zabývajícími se migranty a právy dětí jako příklad dobré praxe v péči nejen o NBD (viz např. Šafrová, Křištof 2010).

Jako první vznikl v rámci Zařízení pro děti-cizince v červnu roku 2004 Diagnostický ústav pro děti-cizince a hned v září téhož roku byl zřízen tzv. *Permon*: Dětský domov a Výchovný ústav pro děti-cizince a později pak ještě základní škola a praktická škola ve Vestci u Příbrami (právě zařízení *Permon* pak bylo v roce 2012 kritizováno Veřejným ochráncem práv). Dále bylo v rámci ZDC zřízeno Středisko výchovné péče.

Diagnostický ústav fungoval do roku 2007 v Praze na Hájích v prostorách tzv. „Modré školy“ a poté se přesunul do zrekonstruovaných prostor v ulici Radlická na Praze 5, kde funguje dodnes. [DDC online] Díky přemístění se rozšířila kapacita z 12 na 18 míst. Klienti zde pobývali většinou 8 týdnů, během kterých byli diagnostikováni, a na základě výsledků byl doporučen další postup – umístění do některého ze zařízení

ústavní výchovy, umístění do náhradní výchovy nebo nejtýpčtěji přemístění do dětského domova nebo výchovného ústavu v areálu Permon. [Wienerová 2012: 31-32]

V areálu Permon ve Vestci u Příbrami fungovaly, jak bylo zmíněno výše, dětský domov a výchovný ústav, na které byly navázány základní škola a praktická dvouletá škola, které sloužily k usnadnění počáteční fáze integrace nezletilých cizinců a pomáhaly jim překonat problémy, které znemožňovaly, aby navštěvovali běžné školy, především pak jazykovou bariéru, proto ve školách byla navýšena výuka českého jazyka. Permon měl kapacitu 48 míst rozdělenou na půl mezi dětský domov a výchovný ústav. [Wienerová 2012: 31-32] Dále v rámci ZDC fungovala studijní skupina na detašovaném pracovišti Praha – Háje.

4.1.1.1.2 Od roku 2012

Postupná změna klientely ZDC způsobila, že areál Permon přestal plnit svou původní funkci. Stále častěji do něj byli umisťováni klienti, kteří již byli integrováni do české společnosti a mohli navštěvovat české školy. Problémem také bylo, že od sebe nebyli odděleni klienti dětského domova a výchovného ústavu a docházelo ke konfliktům. Po kritice ombudsmana byla tedy přijata nová koncepce a zařízení bylo zrušeno, což samozřejmě přineslo změny v celém ZDC. Ředitelka Zařízení pro děti-cizince Mgr. Zuzana Vučková v interview, které jsem zaznamenal 17.12.2013, uvádí, že po zrušení byli někteří klienti vráceni do rodin, někteří přesunuti do diagnostického ústavu na dlouhodobý pobyt a zbytek byl umístěn do jiných zařízení. (Kompletní přepis interview se nachází v příloze č. 3)

Nyní funguje v rámci ZDC diagnostický ústav, středisko výchovné péče a základní škola. Střediska výchovné péče se snaží pomoci při řešení výchovných problémů a provozuje poradenskou a terapeutickou činnost. Toto středisko bylo primárně určeno většinové populaci, ale jeho péči procházejí i nezletilí cizinci. V současné době² je motivací ZDC, aby část střediska poskytovala ambulantní péči cíleně nezletilým cizincům. [Vučková: interview]

Fungování diagnostického ústavu se po změně vládní koncepce mírně změnilo a v současné době poskytuje i dlouhodobé pobyty. Péče o nezletilé cizince probíhá na třech úrovních. První z nich je diagnostický pobyt, v rámci kterého je klient testován a na základě výsledků diagnostiky může být navrženo sloučení s rodinou (např. pokud

² konec roku 2013

pominuly důvody ochrany nebo je nalezena rodina v jiném státě EU, případně může být svěřen do péče příbuzných nebo hostitelské rodiny) a následně se pracovníci ZDC snaží s touto rodinou pracovat např. formou terapeutických setkávání. Pokud není možné umístit klienta do rodinné péče, jsou klienti, buďto umístěni do zařízení pro české děti (v případě, že neexistuje výrazná jazyková bariéra), a to co nejbližší svému bydlišti, anebo postupují do druhé úrovně péče v ZDC. Touto úrovní jsou dlouhodobé pobyty, jejichž cílem je osvojit u klienta dovednosti potřebné pro vstup do české společnosti, případně do českých zařízení pro péči o nezletilé a do českých škol. V této úrovni se práce s nezletilými zaměřuje na výuku jazyka a osvojení dalších kompetencí pro úspěšné studium na českých školách. Třetí úrovní je studentské oddělení v Praze – Hájích, kde žijí studenti vysokých a středních škol. Do budoucna by pak ve spolupráci s městskou částí Praha 5 měla být vytvořena čtvrtá úroveň, což by bylo startovací bydlení pro klienty, kteří ZDC opouštějí (následná péče o tyto klienty neexistuje a v současné době se jí věnuje pouze OPU – viz níže). [Vučková: interview]

4.1.2 MPSV

MPSV je v oblasti NBD důležité především proto, že je nadřazeno OSPOD, které mohou plnit funkci opatrovníka pro pobyt, a jež jsou zodpovědné za řešení situace ohrožených dětí včetně NBD. Jeho úkolem plynoucím z koncepce 2002 bylo také vypracovat systém následné péče o cizince opouštějící ZDC. Ta ale dodnes na státní úrovni neexistuje a v současnosti plní tuto funkci především neziskové organizace. [Vučková: interview] Jeho role je významná také v potírání dětské práce a jiných forem zneužívání dětí (např. *Program k odstranění nejhorších forem dětské práce*).

4.1.3 MV

Ministerstvo vnitra hraje nejvýznamnější roli v případě nezletilých žadatelů o mezinárodní ochranu, neboť zodpovídá za vedení řízení o udělení mezinárodní ochrany nezletilému žadateli a určuje mu opatrovníka pro správní řízení. Zřizuje a provozuje zařízení pro zajištění cizinců, do nichž jsou v některých případech přechodně umisťováni zajištění NBD starší 15 let, a to většinou v případech, kdy existují pochyby o jejich věku. Délka pobytu NBD v těchto zařízeních je omezena na maximálně 90 dní a poté jsou nezletilí cizinci neprodleně předběžným opatřením soudu umisťováni do zařízení ústavní péče. [Jeřábková 2010: 2] Počet zajištěných nezletilých cizinců však dlouhodobě klesá. [Šafrová, Křištof 2010: 51] V neposlední řadě pak MV zpracovává

každoročně *Zprávu o situaci v oblasti migrace integrace na území ČR*, která je nejucelenějším zdrojem statistických dat týkajících se NBD v České republice.

4.2 Nevládní a mezivládní organizace

Jak bylo zmíněno výše, významnou roli v zajištění péče o NBD hrají také nevládní a mezivládní organizace. V této kapitole si představíme činnost vybraných organizací působících jak na národní tak i mezinárodní úrovni a vybrané projekty související s jejich činností.

4.2.1 OPU

Organizace pro pomoc uprchlíků (dále OPU) vznikla v roce 1991 jako občanské sdružení. Jedná se o jednu z nejvýznamnějších a nejaktivnějších nevládních organizací v oblasti NBD. V roce 2003 byl v rámci OPU vytvořen specializovaný tým pro tuto problematiku. OPU realizuje obrovské množství projektů týkajících se NBD, které jim usnadňují život v ČR ve všech jeho etapách. Namátkou lze zmínit například projekty *Bezstarostná jízda*, *Na startu*, *Podpora trvalého řešení situace nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu* nebo *Moje budoucnost v ČR? V pohodě!*. V těchto projektech se většinou soustřeďuje na poskytování následné péče nezletilým žadatelům o mezinárodní ochranu bez doprovodu po opuštění ZDC (důraz je kladen na vyřešený pobytový status, ať už formou azylu, dočasné nebo doplňkové ochrany či trvalého pobytu).[OPU online]

Současně poskytuje NBD bezplatnou právní pomoc, sociální asistenci při integraci do české společnosti, volnočasové aktivity nebo provozují krizovou telefonní linku pro NBD. [OPU online] OPU také zastává důležitou roli v řízení o mezinárodní ochranu NBD a při fungování ZDC a také vydává vlastní publikace týkající se problematiky NBD.

4.2.1.1 Bezstarostná jízda

Tento projekt odstartoval v dubnu 2009 za podpory Evropského uprchlického fondu a Ministerstva vnitra. Jedná se o projekt podpory pro nezletilé azylanty a nezletilé žadatele o azyl a jeho účelem je pomoc těmto mladým lidem usnadnit vstup do samostatného života. V jeho rámci OPU poskytuje NBD asistenci při vyhledávání vhodného typu bydlení, zaměstnání nebo například rekvalifikačních a vzdělávacích kurzů, které je možné v rámci projektu financovat, stejně jako např. základní vybavení bytu. [old.opu.cz online: Projekt „Bezstarostná jízda“] Projekt pokračoval návaznými

projekty Bezstarostná jízda II (leden-prosinec 2010), Bezstarostná jízda III (leden-prosinec 2011), Bezstarostná jízda IV (leden-prosinec 2012). [OPU online: Nový projekt Bezstarostná jízda IV.]

4.2.1.2 Koncepce Domu na půl cesty pro mladé uprchlíky bez doprovodu

Jedná se o další pokračování projektů zaměřených na usnadnění přechodu do dospělého života, v tomto případě jde však o úplně nový stupeň pomoci. Snaží se zacelit mezeru v péči o mladé migranty, kteří opouštějí ZDC a jsou již částečně integrováni, ale nemají dostatečné zázemí, aby se o sebe mohli samostatně postarat. Jedná se tedy o systém následné péče, který je o to důležitější, jelikož pro tyto nezletilé neexistuje systém statní péče a nemají v Česku rodinné zázemí, které by jim tuto péči poskytlo. Toto bezpečné zázemí pro osvojení si praktických životních dovedností jim proto poskytuje podporované bydlení *Dům na půl cesty*, kterého mohou NBD, pokud splňují podmínky (vyřešená pobytová otázka, vykonávání, aktivní vyhledávání zaměstnání nebo příprava na něj, motivace a snaha se plně zapojit do společnosti a neexistence závislosti na omamných látkách nebo alkoholu), během ročního pobytu využít. [Kopuleťá 2009: 38-39]

4.2.2 UNHCR

V České republice působí zastoupení Vysokého komisaře OSN pro střední Evropu. Z hlediska práce s NBD má tato organizace poměrně významnou roli. Středoevropská pobočka je v současné době významná zejména skrze své týmy, které jsou součástí programu AGDM (viz níže). Rovněž je autorem metodických dokumentů pro práci s NBD a bojuje proti zadržování dětí. [UNHCR online: Nezletilí bez doprovodu a odloučené děti]

4.2.2.1 Pokyny UNHCR k jednání s nezletilými žadateli o azyl bez doprovodu

V roce 1997 vydal UNHCR dokument nazvaný „*UNHCR Guidelines on Policies in Dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum*“. Jedná se o doporučené postupy při zacházení s nezletilými žadateli o azyl a Česká republika se těmito předpisy řídí. Problematická je však situace u nezletilých žadatelů starších 15 let, kde se česká legislativa od doporučení UNHCR odchyluje. [Šafrová, Krištof 2010 str. 30] Tuto praxi kritizují kromě UNHCR také neziskové organizace a autoři, kteří se

problematikou NBD v České republice zabývají (viz např. Kopuleťá, Nováková 2005, Jeřábková 2010, Šafrová, Krištof 2010). Zákon o pobytu cizinců na území České republiky (326/1999 Sb.) totiž nerozlišuje mezi dospělými cizinci a mladistvými cizinci staršími 15 let bez doprovodu, kteří jsou považováni za právně způsobilé. Tento zákon tedy umožňuje cizinecké policii NBD starší 15 let zajistit za účelem správního vyhoštění, za účelem vycestování nebo za účelem předání podle mezinárodní smlouvy. [Kopuleťá, Nováková 2005 str. 26] Tento rozpor je o to palčivější, že tato kategorie NBD (15-18 let) je v České republice nejvíce zastoupena (viz statistická data). Na druhou stranu je ale nutné dodat, že počet zajištěných NBD postupně klesá a k zajištění dochází většinou u osob, kde existují důvodné pochyby o jejich nezletilosti a toto jednání je tedy motivováno také snahou ochránit nezletilé v ZDC, kde by přítomnost zletilých migrantů mohla být riziková. [Šafrová, Krištof 2010: 30]

4.2.2.2 Program Nezletilí bez doprovodu v Evropě (Separated Children in Europe Programme – SCEP)

Jedná se o společný program UNHCR a International Save the Children Alliance (Mezinárodní aliance „Zachraňte děti“) z roku 2004, jehož cílem je „...uplatňování práv a nejlepšího zájmu nezletilých bez doprovodu, kteří se dostali do Evropy nebo jí procházejí. Za tímto účelem je v rámci programu vytvářen model vhodných postupů, jehož dodržování je prosazováno na národní i evropské úrovni.“ [UNHCR 2004] V příručce *Postupy uplatňování práv a zájmů dětí* (2004) jsou shrnuty hlavní doporučené principy a vhodné postupy pro péči o nezletilé bez doprovodu.

Mezi stěžejní body v této oblasti patří sledování nejlepšího zájmu dítěte a zákaz diskriminace. NBD mají mít stejná práva jako děti, které jsou občany země. Při posuzování nejlepšího zájmu má být brán zřetel na názory a přání NBD a nejlepší zájem má být určen s ohledem na dlouhodobou prospěšnost. Stejně tak musí být respektována jeho kulturní identita. Organizace, které s NBD pracují, by měly disponovat odborně vyškolenými pracovníky a v maximální míře kooperovat za účelem co nejrychlejšího řešení celé situace. NBD by měli mít přístup k informacím, které se jich bezprostředně týkají. Měli by být seznámeni se svými právy a možnostmi dalšího postupu. Zároveň informace o NBD nesmí být prozrazeny s ohledem na možné nebezpečí pro ně i pro jejich rodiny v zemi původu. [UNHCR 2004]

4.2.2.3 AGDM

AGDM (z anglického Age, Gender and Diversity Mainstreaming) je projektem Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky a jde o zlomovou iniciativu, která pod dohledem Vysokého komisaře zajišťuje posun v problematice zohlednění věku genderu a různorodosti od slov do reálného fungování [Groves 2010: 3] Cílem této strategie je „zajištění smysluplné účasti vysídlených osob a začlenění jejich problémů a potřeb do plánování, realizace, monitoringu“ [UNHCR online: Zohlednění věku, genderu a různorodosti (AGDM)] a Česká republika se k ní připojila od roku 2008. [UNHCR 2010: 7] Na základě této strategie jsou vytvořeny multifunkční týmy, ve kterých jsou zastoupeni zástupci vlád, nevládních organizací a zástupců UNHCR. [UNHCR 2011: 7] Složení multifunkčních týmů se mění, v případě ČR byl např. v roce 2010 patnáctičlenný a byl složen ze zástupců Odboru azylové a migrační politiky Ministerstva vnitra (OAMP), Správy uprchlických zařízení Ministerstva vnitra (SUZ), Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU), Sdružení občanů zabývajících se emigranty (SOZE), Asociace pro právní otázky imigrace (ASIM), české kanceláře UNHCR a regionálního zastoupení UNHCR pro střední Evropu v Budapešti. [UNHCR 2011: 18]

V rámci této strategie UNHCR každý rok vytváří pro střední Evropu participativní hodnotící zprávu nazvanou „*Být uprchlíkem*“, kterou zpracovávají výše zmíněné multifunkční týmy a v níž se zaměřuje na hlavní nedostatky a problémy týkající se situace uprchlíků žadatelů o azyl nejen v České republice. Tyto zprávy jsou založeny na rozhovorech s žadateli o azyl a také na analýze legislativních změn. Soustředí se nejen na naplňování legislativního rámce, ale především na reálnou situaci a nedostatky v péči o uprchlíky a žadatele o azyl. Součástí zprávy jsou také zlepšení, ke kterým došlo v uplynulém roce a doporučení pro další práci s žadateli o azyl.

UNHCR pro střední Evropu také spolupracuje se státními institucemi, které se o uprchlíky a žadatele o azyl starají. Např. ve zprávě za rok 2010 se lze dočíst, že UNHCR organizovalo školení pro tlumočníky ministerstva vnitra, které se zabývalo etnickými otázkami, zvláštními potřebami žadatelů o azyl a problémy, k nimž může při pohovorech docházet, dále také školení pro odpovědné osoby v azylovém řízení a v neposlední řadě, a pro tuto práci nejdůležitější, školení pro učitele přesídlených dětí v rámci širšího projektu týkajícího se vzdělávacích potřeb uprchlických dětí. [UNHCR 2011: 23-25]

4.2.3 IOM

Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) je jednou z vedoucích organizací na poli problematiky NBD. Jedná se o mezivládní organizaci založenou v roce 1951 se sídlem v Ženevě. Organizace má v současné době 151 členů, mezi nimiž je od roku 1997 i ČR. V oblasti NBD v ČR plní významnou roli především v rámci Integrace cizinců v ČR a prevence a potírání obchodu s dětmi. Také má důležitou roli jako asistent při dobrovolných návratech (těch však mezi nezletilými cizinci není mnoho, viz Příloha č. 3) [IOM online: O nás]

4.2.3.1 Výměna informací a poznatků o nejlepší praxi při přijímání, ochraně a péči o nezletilé cizince bez doprovodu zákonného zástupce

Tento projekt vznikl z iniciativy IOM v oblasti potírání a prevence obchodu s lidmi. Dle organizace roste počet dětí, které jsou oběťmi obchodu s lidmi v jeho nejrůznějších podobách od dětské prostituce po otroctví a nábor dětských vojáků. Cílem projektu je poskytnout orgánům, které se péčí a ochranou NBD zabývají, možnost sdílet své zkušenosti a informace o nejlepší praxi mezi zodpovědnými institucemi zúčastněných států EU a to formou srovnání praktických přístupů a také formou návštěv a možnosti porovnání jednotlivých praxí. V této souvislosti je vyzdvihován princip „nejlepšího zájmu dítěte“. Vyústěním projektu bylo vydání *Manuálu nejlepší praxe v péči o nezletilé bez doprovodu, v jejich ochraně a přijímání* a očekávaným výsledkem projektu je vyvinutí společné metodologie a dosažení spolupráce při přijímání, ochraně a péči o NBD. [Reyntjens 2008: 9-10]

4.3 Srovnání státního a neziskového sektoru péče o NBD

Organizace pečující o NBD v ČR poměrně intenzivně spolupracují. Role vládního sektoru spočívá v poskytování základní péče o NBD (např. formou ubytování a vzdělání) a je až na některá specifika (např. zesílená výuka češtiny) velice podobná péči o nezletilé české národnosti. Vládní péče je pak na neziskovém sektoru do jisté míry závislá, neboť ten poskytuje určitou nastavbu. Jde především o specifické služby, které nevládní organizace NBD zajišťují, jako například sociální a právní poradenství. Další oblastí, která nutně probíhá v součinnosti s neziskovými organizacemi, jsou asistované návraty do zemí původu. Nejvýznamnější působností neziskových organizací je však péče o NBD, kteří opouštějí zařízení ústavní výchovy. Význam této funkce

nevládních organizací je dán především tím, že vládní péče na této úrovni v současné době neexistuje, a tak jsou tito čerstvě zletilí migranti odkázáni pouze na neziskové organizace.

5 Vybrané problémy NBD v ČR

V této kapitole se zaměříme na dílčí problémy nejčastěji spojované s NBD. V souvislosti s nezletilými bez doprovodu jsou nejvýraznějšími problémy obchod s lidmi a organizovaný zločin ve všech jeho podobách a přístup ke zdravotní péči, který je spojen s problematickým statutem této skupiny migrantů.

5.1 Obchod s lidmi a organizovaný zločin

Spojitost mezi organizovaným zločinem a nezletilými cizinci bez doprovodu může nabývat různé intenzity na různých úrovních. Pokud se zaměříme na souvislost mezi útekem ze ZDC a organizovaným zločinem lze říci, že tato spojitost je poměrně vzácná. Mezi útěkáři jsou spíše děti, pro které ČR nebyla cílovou destinací, ale byli na našem území zadrženi. Tyto děti pak po určité době ze zařízení prchají a pokračují dále na západ. Že se jedná o problém spíše marginální, ilustruje i zrušení registru opakovaně umístěvaných dětí, který v minulosti zřizovalo MPSV. [Vučková: interview]

Naopak za závažný problém je třeba považovat sezonní migraci převážně z východní Evropy (Slovensko, Rumunsko, Bulharsko), která probíhá v období prázdnin. Zde se dá s jistotou hovořit o tom, že tyto děti jsou obětmi obchodu s dětmi nebo organizovaného zločinu. Často jsou sem tyto děti vysílány dokonce vlastními rodiči, aby vydělaly peníze, a tyto děti si zde často uchylují na prostituci. [Šafrová, Krištof 2010 str. 16-17] Problematika obchodu s dětmi za účelem sexuálního zneužívání není samozřejmě specificky českým fenoménem, ale potýká se s ní celá západní Evropa. Dle Araujo-Forlot (2002) lze objasnit důvody obchodu s dětmi v oblasti sexuálních služeb specifickou poptávkou v západní Evropě. Proti sobě stojí touha po nechráněném sexuálním styku a zároveň obavy z možného přenosu pohlavních chorob. Mladé ženy a dívky jsou vnímány jako méně pravděpodobné přenašečky venerických onemocnění a tudíž jsou žádanější pro sexuální služby. [Araujo-Forlot 2002: 13]

Třetí dimenzí organizovaného zločinu, se kterým se potýká celá Evropa, jsou organizované převaděčské skupiny. Tyto skupiny organizují za vysoké poplatky pašování nelegálních migrantů přes hranice. Tyto skupiny využívají toho, že

k překonání hranic je často potřeba pomoc další osoby. [Uherek, Sklřivánková, Weinerová 2004] Potřeba migrantů využít služeb převaděčů nabývat na intenzitě se zpříšňováním imigračních politik států EU. Pokud bude složitější přicestovat do země, pak je pravděpodobné, že zoufalí rodiče raději využijí jejich služeb, neboť se jim může zdát, že tím zvýšili šanci na úspěšné překonání hranic. Spíše než snížení migrace tak tato opatření vystaví děti zvýšenému riziku, že se stanou obětí sexuálního zneužívání nebo nucené práce. Jak již ale bylo řečeno výše, ne nutně musí být organizované skupiny původcem obchodu s dětmi, a často s dětmi obchodují jednotlivci či malé nebo příležitostné skupinky nebo dokonce vlastní rodiče. [Araujo-Forlot: 14-15]

5.2 Zdravotní péče

Zdravotní péče je dalším často diskutovaným problémem spojovaných s migranty. V této souvislosti vzniklo několik iniciativ na podporu zdravotního pojištění pro (ne)legální migranty (iniciátory byli např. Konsorcium nevládních organizací pracující s migranty, NESEHNUTÍ, Multikulturní centrum Praha atd.). V některých státech Evropy dokonce může být přístup ke zdravotní péči využíván jako nástroj pro regulaci migrace. [Collantes 2010: 3] My se na tuto problematiku podíváme skrz specifickou optiku NBD v ČR.

Z hlediska přístupu ke zdravotní péči je nutné rozdělit NBD podle toho, zda disponují nějakým oprávněním k pobytu, nejčastěji pak žádostí o mezinárodní ochranu nebo trvalý pobyt. NBD, kteří jsou v zemi ilegálně a nebyly dosud zachyceni, mají, s výjimkou akutní péče, přístup k lékařské péči pouze na základě plné úhrady. [Collantes 2010: 18] To lze ovšem očekávat vzhledem k tomu, že tyto děti nejsou nikde vedeny a nikdo o nich prakticky neví. O poznání lepší situace je pak mezi nezletilými cizinci, kteří disponují některou formou legalizace jejich pobytu, tedy žadateli o mezinárodní ochranu nebo nezletilí s trvalým pobytem na území ČR. Žadatelé o azyl mají stejný přístup ke zdravotní péči jako majorita, na rozdíl od dospělých žadatelů však za ně hradí regulační poplatek pobytové středisko, kde jsou umístěni. [Collantes 2010: 5] Pokud je dítě na základě rozhodnutí soudu umístěno do ZDC, je jeho pobyt automaticky legalizován formou trvalého pobytu na adrese ZDC a má tedy automaticky přístup ke zdravotnímu pojištění. V případě umístění nezletilého do ZDC klient prochází vstupní prohlídkou a může také využít služby smluvního lékaře zařízení. [Vučková: interview] Lze tedy sledovat posun k většímu zpřístupnění zdravotní péče

pro nezletilé migranty, kteří nejsou, pokud je jejich pobyt legalizován, nijak znevýhodněni oproti majoritní společnosti.

6 Závěr

Významnou roli v migraci NBD do České republiky hrají migrační sítě, které spojují ČR s ostatními zeměmi a které vysvětlují například velký podíl NBD pocházejících z Vietnamu. Tito nezletilí spoléhají na pomoc komunity v cílové zemi, která jim usnadní se ekonomicky etablovat. Navzdory těmto výjimkám je ČR spíše tranzitní zemí při cestě NBD do západní Evropy. Nejzajímavějším příkladem migrační vlny procházející ČR byla čečenská migrace mezi lety 2003 a 2004. Tyto nárazové migrační vlny jsou často zapříčiněny eskalací konfliktů nebo změnou politické situace v zemích původu.

Péče o NBD v ČR doznala od roku 2000 významných změn. Všeobecně velmi kladně přijímaným krokem bylo zřízení ZDC, které začalo fungovat v roce 2004. Péče v ZDC je založena především na multikulturním porozumění a vzájemném obohacování. Se snižujícími se počty NBD v ČR se však začala postupně měnit jeho funkce, což vyústilo v kritiku ombudsmana a také některých neziskových organizací. Vše vyvrcholilo v roce 2012 změnou vládní koncepce týkající se NBD a změnou fungování ZDC jako takového. Přesto však do dnešní doby nebyl vypracován ucelený systém následné péče o klienty, kteří ZDC opouštějí. Tuto roli pak plní především OPU, v rámci svého projektu *Dům na půl cesty*, do budoucna je však v plánu vytvoření startovacího bydlení také v rámci ZDC. Významnou roli hraje také UNHCR a IOM, a to především v oblasti návratů NBD do zemí původu a v oblasti prevence a potírání organizovaného zločinu. Obchod s lidmi a organizovaný zločin je zřejmě nejpálčivější otázkou v celé problematice NBD. V ČR se projevuje hlavně sezónní migrací z východní Evropy v období letních prázdnin za účelem prostituce a jiné kriminální činnosti. Problematika zdravotní péče není v ČR, pokud mluvíme o NBD s určitou formou legalizace pobytu, žádná. Naproti tomu NBD, kteří žijí v ČR ilegálně, mají přístup k akutní zdravotní péči, ostatní mají pouze za plnou úhradu.

7 Summary

Important role in the UAMs migration to the Czech Republic has got the migration networks, which connects Czech Republic with the other countries and which explains for example huge income of UAMs from Vietnam. Those youths rely on help from the local community, which helps them economically establish themselves. Despite this, Czech Republic is more likely the transit country on the UAMs way to Western Europe. The most interesting example of migration wave passing through Czech Republic was Chechen migration between years 2003 and 2004. Those spasmodic migration waves are frequently caused by conflict intensification or by change of political situation in the origin countries.

Care for UAMs in the Czech Republic has changed significantly since 2000. Generally positively accepted step was establishment of the Facility for children of foreign nationals in 2004. Care in Facility for children of foreign nationals is based on multicultural understanding and mutual enrichment. Decreasing numbers of UAMs caused gradual change of facility function, which led to criticism from ombudsman and some non-profit organizations. Everything culminated in change of government conception aimed on UAMs and in changes of Facility for children of foreign nationals operation in 2012. Despite this change; there is still no system of subsequent care for clients, who leave Facility for children of foreign nationals. This care secures Organization for Aid to Refugees (OPU) with the project called Halfway house, but plan for the future is to establish similar facility within Facility for children of foreign nationals. Important is also role of UNHCR and IOM, mainly on the field of repatriation to origin countries and fight against organized crime. Human trafficking and organized crime are probably biggest issues of UAMs in Czech Republic, shown mainly by season migration from Eastern Europe during summer holidays. If we are talking about UAMs with some form of legalized stay, health care is not a significant problem in Czech Republic. On the other hand UAMs, who live in Czech Republic illegally, are able to use only the urgent care, other health care is chargeable.

Použitá literatura

Monografie:

- BARŠA, Pavel a Andrea BARŠOVÁ. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005, 308 s. ISBN 80-210-3875-6.
- DEMUTH, Andreas. Some conceptual thoughts on migration research. In: AGOZINO, Biko. *Theoretical and methodological issues in migration research: interdisciplinary, intergenerational and international perspectives*. Brookfield, Vt.: Ashgate, 2000, s. 21-58. ISBN 1840145579.
- STOJANOV, Robert a Lucie GLADIŠOVÁ. Úvod do tématu migrace a rozvoje a přehled klíčových teoretických konceptů. In: *Migrace a rozvoj: rozvojový potenciál mezinárodní migrace*. Vyd. 1. Praha: Fakulta sociálních věd UK, 2011, s. 9-43. ISBN 9788087404102.

Periodická literatura

- DRBOHLAV, Dušan a Zdeněk Uherek. Reflexe migračních teorií. In: *Geografie*. 2007, 112 (2): 125-141, ISSN 1212-0014
- MASSEY, Douglas S., Joaquin ARANGO, Graeme HUGO, Ali KOUAOUCI, Adela PELLEGRINO a J. Edward TAYLOR. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. In: *Population and Development Review*. 1993, 19 (3), s. 431-466. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2938462>. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2938462>

Legislativní předpisy

- Koncepce umístování, vzdělávání a výchovy dětí s jazykovou bariérou, včetně nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu, v zařízeních ústavní výchovy, 2002
- Koncepti ochrany a péče o nezletilé cizince bez doprovodu včetně žadatelů o mezinárodní ochranu, 2012

- Směrnice rady 2001/55/ES ze dne 20. července 2001 o minimálních normách pro poskytování dočasné ochrany v případě hromadného přílivu vysídlených osob a o opatřeních k zajištění rovnováhy mezi členskými státy při vynakládání úsilí v souvislosti s přijetím těchto osob a s následky z toho plynoucími
- Směrnice rady 2003/9/ES ze dne 27. ledna 2003, kterou se stanoví minimální normy pro přijímání žadatelů o azyl
- Usnesení vlády č. 395 ze 17. dubna 2002, o Koncepci umístování, vzdělávání a výchovy dětí s jazykovou bariérou, včetně nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu, v zařízeních ústavní výchovy
- Usnesení vlády č. 646 z 6. září 2012, o Koncepci ochrany a péče o nezletilé cizince bez doprovodu včetně žadatelů o mezinárodní ochranu
- Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních
- Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu
- Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

Akademické práce

- LÁSKOVÁ, Magdaléna. *Nezletilí cizinci bez doprovodu v ČR v kontextu mezinárodní migrace*. Praha, 2006. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce PhDr. Martin Cejp, CSc.
- PŠENICA, Zbyněk. *Rusko-čečenský konflikt a jeho vliv na občanskou společnost Ruské federace*. Brno, 2009. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. Vedoucí práce Mgr. Tomáš Šmíd, Ph.D.
- WIENEROVÁ, Zuzana. *Determinanty integrace nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce Doc. PaedDr. Eva Šotolová, Ph.D.

Ostatní

- ARAUJO-FORLOT, Anelise. Obchod s nezletilými bez doprovodu za účelem sexuálního zneužívání v EU. In: *Současná situace a bezpečnostní aspekty migrace nezletilých bez doprovodu: výměna informací, znalostí a zkušeností*. Praha: IOM Praha, Ministerstvo vnitra ČR, 2002, s. 11-16.
- COLLANTES, Sara. *Mají migranti bez oprávnění k pobytu a žadatelé o azyl nárok na přístup ke zdravotní péči v EU? Srovnávací přehled 16 zemí*. 2010. Dostupné z: http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/HUMA_CZ_Comparative_Overview_16_countries_1.pdf
- ČÁPOVÁ, Zuzana a Monika MARXTOVÁ. *Děti z uprchlických rodin*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006, 20 s. ISBN 80-869-9176-8.
- GROVES, Leslie. *UNHCR Accountability Framework For Age, Gender and Diversity Mainstreaming and Targeted Actions: 2009 - 2010 Global Analysis*. 2010, 32 s. Dostupné z: <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opendocPDFViewer.html?docid=4c5193a39&query=Accountability%20Framework>
- KOPULETÁ, Gabriela. *Postavení a ochrana nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice* [online]. Praha: Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2009 [cit. 2013-12-16]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc1_15007_329906860.pdf
- KOPULETÁ, Gabriela a Petra NOVÁKOVÁ. *Nezletilí bez doprovodu: Postavení nezletilých žadatelů o azyl a nezletilých cizinců bez doprovodu zákonných zástupců na území České republiky*. Zlín: Organizace pro pomoc uprchlíkům, 2005
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2001* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2002 [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2001-pdf.aspx>

- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2002* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2003 [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2002-pdf.aspx>
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2003* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2004 [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-03-pdf.aspx>
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2004* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2005 [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zpravacs-pdf.aspx>
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2005* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2006 [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/migrace05-pdf.aspx>
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2006* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2007 [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/migrace06-pdf.aspx>
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2007* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2008 [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-za-rok-2007-pdf.aspx>
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2008* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2009 [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/migrace-zprava-o-migraci-za-rok-2008.aspx>
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2009* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR,

- 2010 [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace-cizincu-na-uzemi-ceske-republiky-v-roce-2009-pdf.aspx>
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2010* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2011 [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-a-integraci-cizincu-2011-pdf.aspx
 - MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2011* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2012
 - MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace na území České republiky za rok 2012* [online]. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2013 [cit. 2013-12-15]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/soubor/zprava-o-migraci-a-integraci-2012-pdf.aspx>
 - NOVÁK, Petr. Přehled současné situace nezletilých žadatelů o azyl bez doprovodu v České republice. In: *Současná situace a bezpečnostní aspekty migrace nezletilých bez doprovodu: výměna informací, znalostí a zkušeností*. Praha: IOM Praha, Ministerstvo vnitra ČR, 2002, s. 7-10.
 - REYNTJENS, Pascal et al. *Výměna informací a poznatků o nejlepší praxi při přijímání, ochraně a péči o nezletilé cizince bez doprovodu zákonného zástupce*. Brussels: Mezinárodní organizace pro migraci, 2008.
 - ŠAFROVÁ, Jana a Radim KRIŠTOF. *Studie EMN o nezletilých bez doprovodu v ČR: politika přijímání, návratů a integrační opatření pro nezletilé bez doprovodu v České republice a statistické informace*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2010, 54 s. ISBN 978-802-5481-943
 - UNHCR. *Guidelines on Policies and Procedures in Dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum*, 1997, Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3360.html>
 - UNHCR. *Program Nezletilí bez doprovodu v Evropě: Vhodné postupy uplatňování práv a zájmů dětí*. 2004. Dostupné z: <http://www.unhcr->

centraleurope.org/cz/pdf/co-vsechno-delame/pece-o-zranitelne-skupiny-osob/nezletili-bez-doprovodu-a-odloucene-deti/program-nezletili-bez-doprovodu-v-evrope-vhodne-postupy-uplatnovani-prav-a-zajmu-deti-aktualizova.html

- UNHCR. *Zpráva za rok 2009 Být uprchlíkem: Jak se žije uprchlíkům a žadatelům o azyl ve střední Evropě*. Budapešť: Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, regionální zastoupení pro střední Evropu, 2010, 80 s. Dostupné z: <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/pdf/co-vsechno-delame/zohledneni-veku-genderu-a-ruznorodosti-agdm/byt-uprchlikem-2009.html>
- UNHCR. *Zpráva za rok 2010 Být uprchlíkem: Jak se žije uprchlíkům a žadatelům o azyl ve střední Evropě*. Budapešť: Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky, regionální zastoupení pro střední Evropu, 2011, 70 s. Dostupné z: <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/pdf/co-vsechno-delame/zohledneni-veku-genderu-a-ruznorodosti-agdm/byt-uprchlikem-2010.html>

Internetové zdroje

- EHL, Martin. Turci zakazují prokurdskou parlamentní stranu. In: *ihned.cz* [online]. 16.11.2007 [cit. 2013-12-20]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-22434770-turci-zakazuji-prokurdskou-parlamentni-stranu>
- JEŘÁBKOVÁ, Zuzana. Zajišťování nezletilých dětí v ČR. In: *migraceonline.cz* [online]. 2010 [cit. 2013-12-19]. Dostupné z: <http://www.migraceonline.cz/cz/e-knihovna/zajistovani-nezletilych-deti-v-cr>
- KOSTLÁN, František. Čečenci na pranýři aneb O kultuře médií. In: *Britské listy* [online]. 14.5.2003 [cit. 2013-12-23]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/13991.html>
- STANĚK, Martin. Na kurdské povstalce prý zaútočila turecká letadla. In: *ihned.cz* [online]. 13.11.2007 [cit. 2013-12-20]. Dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/c1-22408080-na-kurdske-povstalce-pry-zautocila-turecka-letadla>

- UHEREK, Zdeněk, Klára SKŘIVÁNKOVÁ a Renata WEINEROVÁ. Žadatelky o azyl a obchod s lidmi. In: *Migraceonline.cz* [online]. 2004 [cit. 2013-12-19]. Dostupné z: <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/z-uherek-k-skrivankova-r-weinerova-zadatelky-o-azyl-a-obchod-s-lidmi>
- MŠMT je nečinné vůči špatnému zacházení v zařízení pro děti-cizince. *Veřejný ochránce práv* [online]. 17. dubna 2012 [cit. 2013-12-02]. Dostupné z: <http://www.ochrance.cz/tiskove-zpravy/tiskove-zpravy-2012/msmt-je-necinne-vuci-spatnemu-zachazeni-v-zarizeni-pro-deti-cizince/>
- Nezletilí bez doprovodu a odloučené děti. *UNHCR v České republice* [online]. © 2001-2013 [cit. 2013-12-23]. Dostupné z: http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/co-vsechno-delame/pece-o-zranitelne-skupiny-osob/nezletili-bez-doprovodu-a-odloucene-deti.html?searched=nezleti&advsearch=allwords&highlight=ajaxSearch_highlight+ajaxSearch_highlight1
- Nový projekt bezstarostná jízda IV. *opu.cz* [online]. ©2010 [cit. 2013-12-23]. Dostupné z: <http://www.opu.cz/cz/article/167>
- O nás. *IOM* [online]. [cit. 2013-12-23]. Dostupné z: <http://www.iom.cz/o-nas>
- *Organizace pro pomoc uprchlíkům* [online]. © 2010 [cit. 2014-01-03]. Dostupné z: <http://www.opu.cz/>
- Projekt "Bezstarostná jízda". *old.opu.cz* [online]. © 2005 [cit. 2013-12-23]. Dostupné z: http://old.opu.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=279&Itemid=16&lang=cs
- Terminologický slovník. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. © 2010 [cit. 2013-12-23]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/terminologicky-slovník.aspx>
- Turci zadrželi podezřelé z pumového útoku. In: *aktualne.cz* [online]. 4.1.2008 [cit. 2013-12-21]. Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=517702>

- *Zařízení pro děti-cizince a Středisko výchovné péče* [online]. © 2007 [cit. 2013-12-13]. Dostupné z: <http://ddcpraha.cz/>
- *Zohlednění věku, genderu a různorodosti (AGDM). UNHCR v České republice* [online]. © 2001-2013 [cit. 2014-01-03]. Dostupné z: <http://www.unhcr-centraleurope.org/cz/co-vsechno-delame/zohledneni-veku-genderu-a-ruznorodosti-agdm.html>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Útěky a opakované příjmy z útěku do ZDC a příjmy žadatelů o mezinárodní ochranu (tabulka)

Příloha č. 2: Nezletilí bez doprovodu podle místa vstupu do řízení o udělení mezinárodní ochrany (tabulka)

Příloha č. 3: Rozhovor s ředitelkou Zařízení pro děti-cizince Mgr. Zuzanou Vučkovou (interview)

Příloha č. 1 Útěky a opakované příjmy z útěku do ZDC a příjmy žadatelů o mezinárodní ochranu (tabulka)

	útěky	opakované příjmy z útěků	žadatelů MO
2006			68
2007	66	28	34
2008	41	21	40
2009	11	19	7
2010	4	16	7
2011	11	12	9

Příloha č. 2 Nezletilí bez doprovodu podle místa vstupu do řízení o udělení mezinárodní ochrany (tabulka)

	2002*	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
ZZC	83	77	58	34	17	4	2	1	0	1
Letiště Praha-Ruzyň		12	5	41	47	28	25	2	3	0
AZ-PřS	132	105	32	25	16	10	3	4	2	3
ZDC				6	12	14	6	2	1	4
v soukromí**								3		
celkem	215	194	95	106	92	56	36	12	6	8

*část z AZ-PŘS pravděpodobně v Ruzyni není specifikováno ve zprávě

**3 Ukrajinské děti, co zůstaly na území ČR, žádost podali jejich zástupci

Příloha č. 3 Rozhovor s ředitelkou Zařízení pro děti-cizince Mgr. Zuzanou Vučkovou provedený 17.12.2013 (interview)

Ne všichni NBD jsou zadrženi nebo projdou ZDC. Ty děti mohou ČR pouze procházet nebo například ilegálně žít v nějaké komunitě, kde o nich někdo neví. Existuje nějaký oficiální odhad kolik NBD se může v ČR vyskytovat?

Teoreticky všechny děti – NBD by měly projít naším zařízením. Ale kolik jich může být ve skutečnosti, vlastně nikdo neví. Je pravděpodobné, že například ve vietnamské nebo čínské komunitě bude existovat nějaké procento nezletilých, kteří sem

přicházejí díky obchodu s lidmi a jsou tady pro to, aby vykonávali práci. Občas se stane, že bývají zadrženy děti, které pracují například na tržnicích a nechodí do školy, ale kolik takových dětí ve skutečnosti v ČR je nelze říct. Oficiální statistiky Ministerstva vnitra sledují pouze počet nezletilých žadatelů o azyl, takže sem spadá jenom zlomek toho, co vlastně prochází naším zařízením. Žadatelů o azyl od roku 2004, kdy jsme zahájili svou činnost, rapidně ubylo. V současné době nemáme jediného žadatele o azyl, a přesto jsme ze 2/3 naplněni. V našem zařízení jsou všechno děti, které mají jinou formu pobytového statutu v ČR, ať už to jsou trvalé pobyty, protože víceméně všechny děti které jsou svěřeny do ústavní výchovy na základě rozhodnutí soudu, mají automaticky oprávnění trvalého pobytu na naší adrese, anebo pak jde například o doplňkovou ochranu nebo nějakou jinou formu legalizace pobytu v ČR.

Existuje nějaký důvod, proč ten nezletilý o mezinárodní ochranu nepožádá? Napadá mě, že to může souviset s Dublinským řízením a tedy tím, že už mu byla jednou zamítnuta.

To je také možnost. V mnoha případech ale nemají potřebu to řešit, dokud nedovrší 18 let resp., dokud mají možnost setrvat pod ústavní výchovou. Pro ně je to výhodné. Mají povolení k trvalému pobytu, mohou se u nás vzdělávat. My máme povinnost o ně pečovat včetně zdravotního stavu, mají zdravotní pojištění a to je pro ně obrovskou výhodou. Pokud mluvíme o NBD, často se řeší pobytový status až v okamžiku zletilosti nebo resp. po vypršení ústavní výchovy, která v některých případech může být až do 19 let věku, tak jako to může být i u českých dětí umístěných do ústavní výchovy.

Máte nějaké informace o dětech, které prchají ze ZDC? Dá se říci, jakou roli v tom hraje např. organizovaný zločin?

Já jsem se hodně věnovala právě obchodu s dětmi, také ve spolupráci s MV, kde k této problematice existovala pracovní skupina. Samozřejmě monitorujeme děti, kde je podezření z obchodování s lidmi. Máme vypracováno určité schéma, ve kterém ohlašujeme naše podezření přes policii. Kdysi v působnosti MPSV fungoval také registr opakovaně umístěovaných dětí, kde bylo podezření na obchodování, ale bohužel se změnou obsazení ministerstev občas dojde k přerušení některých projektů a myslím si, že je škoda, že už není funkční. Ale my samozřejmě všechna tato podezření hlásíme a vedeme další kroky jako je spolupráce s odbornými pracovišti, vyšetřování klientů a

následná terapie. Určité procento obchodovaných klientů pravděpodobně je. Avšak co se týká dětí - NBD, které od nás utekly nelze hovořit o obchodování. Spíše se jedná o klienty, kteří směřovali někam jinam, většinou do západní Evropy, a shodou okolností byly zadrženy na území ČR. Tyto děti po určité době, kdy obnoví své kontakty, pak na západ odcházejí a jsou hlášeny polici jako klienti na útěku.

Pokud ale srovnáme počty úteků s těmi, kteří jsou zadrženi tak zjistíme, že počty zadržovaných jsou mnohem menší, oproti počtu úteků.

Na útěku jsou evidovány děti, od roku, kdy utekli do té doby, než dovrší zletilosti. Teprve v okamžiku 18. roku věku je můžeme vyřadit z evidence. Tedy pokud někdo uteče v šestnácti letech věku, vedeme ho v evidenci útekářů další 2 roky. Takže je možné, že kvůli tomu se navyšuje procento úteků. Těch aktuálních úteků si nemyslím, že je tolik. Jsou to například opakované úteky, nebo pokusy o útěk dětí, které jsou z rodin cizinců trvale žijících v ČR a mají potřebu nějakým způsobem řešit svoji akutní situaci. Jsou to děti, o kterých například vím, že dneska utečou z nákupního centra, když se jdou podívat na vánoční stromeček, ale zítra jsou zpátky. Jdou se podívat domů nebo mají potřebu kontaktu s někým blízkým. Přesto jsou ale nahlášeny naším zařízením polici ČR a ve spolupráci s OSPOD je pak situace dále řešena.

Proč, kromě toho, že je tady obrovské množství dětí ze Slovenska, jste v roce 2010 přijali 3 děti z Česka?

Ano, to se může stát a to tehdy, pokud se jedná o sourozeneckou skupinu. Stává se třeba, že se rodina cizinců dostane do sporu se zákonem, rodiče jsou vzati do vazby nebo dokonce do výkonu trestu, a jedno z těch dětí má už české občanství, protože se narodilo v ČR nebo má dokonce jednoho rodiče Čecha. Nicméně žijí ve své komunitě a i to dítě s českým občanstvím nezvládá vůbec jazyk nebo se třeba jedná se o sourozeneckou skupinu. Potom je samozřejmě v zájmu dětí netrhat sourozence a společně je umístit do zařízení. Stejně tak máme například Američany, kteří jsou vlastně Slováci.

V souvislosti se slovenskými dětmi jsem si všiml, že podle statistiky příjmů se nijak výrazně nezměnil nebo nesnížil jejich počet po kritice ombudsmana v roce 2012?

To jsou věci, které my neovlivníme. K nám přicházejí děti na základě rozhodnutí soudu, takže pakliže soud uzná za vhodné a v zájmu dítěte takového klienta umístit do

našeho zařízení, tak ho samozřejmě přijmeme. Je pravda, že zatím se nezměnil pohled na slovenské dítě – stále je to cizinec, stále je to občan cizího státu. Zároveň musím říct z vlastní zkušenosti, že minimálně 80% těchto dětí, které jsou k nám umisťovány, mají jazykovou bariéru jako ostatní klienti. Jsou to děti, které například pocházejí z východního Slovenska, kde jsou vzdělávány v maďarštině nebo v jiném jazyce než je slovenština, případně se doma mluví jenom romsky. Například nedávno jsme sháněli tlumočnicka do romštiny, protože klient se nebyl schopný domluvit jinak než romsky. Takže pobyt takového klienta v našem zařízení je opodstatněný. ZDC také vzhledem k dlouholetým zkušenostem a kontaktům velmi dobře zvládá procesy repatriace slovenských klientů a jejich umisťování do výchovných zařízení na Slovensku.

Z jakého důvodu myslíte, že je tak velký počet NBD z Číny a Indie?

Já tedy nemám zkušenost, že by byla nějaká významná dlouhodobá převaha některého etnika. Pokud se týká slovenských občanů, musím připomenout, že jsou k nám umisťovány sourozenecké skupiny, které ty počty navyšují. Nebylo výjimkou, že jsme přijímali desetičlennou rodinu. Často to bývají třeba 2-3 děti z jedné rodiny, které přijímáme a proto se průměr navyšuje. Avšak nemohu říct, že by trvale bylo navýšeno některé etnikum, spíše to přichází ve vlnách, které jsou reakcí na události ve světě. Měli jsme vlnu Indů, ale to bylo zpátky v roce 2006, pak to byla vlna afghánských klientů na podzim a v zimě 2011 a pak v roce 2012...

Nebo velká migrační vlna Kurdů nebo Čečenců...

Ano. To zpravidla souvisí s politickou situací v tom kterém státě. Podle toho, jaká je situace a v jakém ohrožení se obyvatelé nacházejí, vzniká migrace do Evropy. Tito neodcházejí ze země původu z ekonomických důvodů, ale často přecháží z prostředí, které je pro ně významně ohrožující.

Jak probíhá následná péče o nezletilé? OPU má v této oblasti nějaké projekty jako například „Dům na půl cesty“, ale existuje nějaká oficiální/vládní alternativa?

Vládní program udává obecné podmínky následné péče o NBD, avšak kromě našeho zařízení není dosud zřízena žádná jiná státní organizace, která takovou péči poskytuje. Dělají to NGOs a děláme to my. My máme tu povinnost se o ty klienty postarat, připravujeme je na odchody ze zařízení, snažíme se, aby každý klient, který od nás odchází, měl zajištěnou práci, měl zajištěné bydlení, abychom věděli, že se dokáže o

sebe kvalitně postarat. Jinak spolupracujeme samozřejmě s těmi neziskovými organizacemi. Zejména OPU je náš dlouholetý spolupracovník.

Co se děje s klientem, který žije v ČR na základě trvalého pobytu, který získal díky tomu, že je umístěn ve vašem zařízení, ale například vlivem Dublinského řízení již nemá právo získat mezinárodní ochranu, po ukončení pobytu v ZDC?

Takovýto klient už nemá trvalý pobyt na naší adrese a před tím, než nás opustí, s ním řešíme, jakou formou pobytu se bude etablovat v ČR. Takže má-li tady klient kde být, má zajištěné ubytování a není to zrovna ubytovna, tak samozřejmě se žádá o trvalý pobyt nadále, ale na jiné adrese. Jinak se to pak řeší podle každého jednotlivého případu a podle důvodů emigrace. Zde opět významně pomáhá OPU.

Dále je možnost samozřejmě návratu do země původu. Teoreticky se může stát, že klient nezíská trvalý pobyt a je vyhoštěn, ale v praxi se toto nikdy nestalo a vždy se našla nějaká možnost. Jediný návrat do země původu byl na vlastní žádost.

Můžete popsat roli NGOs v ZDC?

Často spolupracujeme s OPU, kterou považují za opravu kvalitní zejména na poli právního poradenství. Poskytují opravdu velice kvalitní služby a zároveň v rámci některých projektů u některých klientů poskytují nejenom tyto právní služby nebo návaznou péči, o které jsme mluvili dřív, ale pomáhají i v rámci pobytu v našem zařízení a zajišťují některé nadstandardní služby, které my si z našeho rozpočtu nemůžeme dovolit. Jde například o některé dražší učební pomůcky nebo některé doučovací kurzy, ať už se jedná o jazykové kurzy, autoškoly nebo nějaké doplňkové odborné kurzy. Teď například měly děti možnost navštěvovat kadeřnický kurz. Jiná NGO zase nabízí více volnočasových aktivit, například různé kroužky abychom našim klientům pomohli v socializaci a aby byly více v kontaktu s českou populací, aby poznaly více historii ČR atd. Takže to všechno jsou věci, které jsou finančně náročnější, a my si je moc nemůžeme dovolit, a proto vítáme participaci na některých projektech, které jsou už třeba i přímo šité na míru našim klientům.

Jakým způsobem je vašim klientům umožněno (pokud tedy je umožněno), aby udržovaly své kulturní tradice? Ve všech oficiálních dokumentech týkajících se ZDC stojí, že by se zde mělo vytvořit multikulturní prostředí, na druhou stranu ve srovnání např. s dětmi cizinců, jejichž rodiče si mohou dovolit je posílat do soukromých škol např. v angličtině a nejsou nijak nuceny se „začlenit do českého prostředí“, oproti tomu mi přijde, že v ZDC už z principu jeho funkce musí existovat nějaké asimilační tlaky. Navíc je sem umístěno velké množství dětí pocházejících ze značně rozdílných kultur dá se to vůbec nějakým způsobem skloubit?

My pochopitelně respektujeme etnikum i náboženské vyznání našich klientů. Umožňujeme jim návštěvy jejich kostelů, mešit, farností, modliteben atd. V Praze je spektrum poměrně široké. Naučíme klienty jezdit na místo určení a po zaučení už samostatně navštěvují místa svého náboženského vyznání. Pokud skutečně je někdo bigotně věřící a potřebuje provádět některé rituální úkony v průběhu dne, domluvíme se (dokonce jsme nakupovali i modlicí koberečky) a klient se skutečně může rituál udělat klidně i v průběhu vyučování nebo může odejít do místnosti k tomu určené. Opravdu s tím nemáme žádný problém a ani jsme nezažila, že by došlo k nějakým zásadnějším rozdílkám. Respektujeme i ramadán, Věnujeme pozornost i jiným tradicím jednotlivých etnik a bývají to velmi příjemné zážitky pro všechny. Můžeme tak například třikrát, čtyřikrát do roka slavit Nový rok. Lze-li to a je-li to dostupné, nakoupíme i některé potraviny na výrobu tradičních jídel, děti nám něco uvaří, předvedou atp. Toto jsou věci, které obohacují nás všechny a je skvělé s nimi tyto zážitky prožívat. Na druhou stranu my jim samozřejmě nabízíme naše české tradice, takže slavíme české Vánoce, protože prostě jsme křesťané a pokud chtějí žít v ČR tak s těmi tradicemi musejí být seznámeni a musí je také do určité míry znát a respektovat.

S tím jídlem je to tedy tak, že máte různé jídla pro různé skupiny, třeba košer stravu atd.?

To pochopitelně nejde, jelikož jsme vázáni českými normami pro dětské domovy, takže do toho se musíme vejít. Co jsme zcela vypustili z jídelníčku je vepřové maso. Vaříme převážně bílé maso, drůbež a hodně ryby, což je taková strava, která není omezující téměř pro nikoho, přesto pokud někdo má nějaký problém pak je možné, aby nekonzumoval maso a bral si jenom přílohu, případně je maso nahrazeno jiným způsobem.

Ráda bych se ale ještě vrátila k těm soukromým školám. I od nás třeba odcházejí klienti na soukromé školy. My hledáme spolupráci s nadačními fondy, které naše děti podporují, takže máme například děti na Open Gate, tam jsou velice spokojení. Děti, které chodí na soukromé gymnázium, mají u nás možnost podpory některého nadačního fondu a kromě toho naši klienti, kteří žijí na detašovaném pracovišti na Hájích, jsou podporováni Výborem dobré vůle. Předkládají pravidelně své studijní úspěchy a je jim přiznáváno stipendium.

Mají děti v zařízení nějaký kontakt s rodiči v zemích původu?

Samozřejmě, každý klient má po nástupu do zařízení možnost telefonovat do své země. Kontakt je jim umožněn, aby sdělili rodičům, kde jsou, co se s nimi děje a aby i rodiče o nich měli povědomí. Nicméně toto je na rozhodnutí klienta a někteří klienti třeba v rámci ochrany své rodiny ani neudávají, že rodiče existují a třeba až po určité době, kdy k nám získají důvěru a jsou nějakým způsobem etablovaní, tak si dovolí je kontaktovat. Nebo to jsou třeba sirotci a ti pak většinou kontaktují někoho blízkého. Toto je věc, ve které je podporujeme, a myslím si, že je to správně a ať chceme nebo nechceme, vždycky to jsou děti s rodinou. My jím říkáme nezletilí bez doprovodu, ale oni odněkud pocházejí a mají svojí primární rodinu a ta rodina jim nějakým způsobem vstupovala do života, něco jim dala a oni navazují na tu rodinu, navazují na její tradice na její vnitřní uspořádání a mnohdy je to tak, že ti klienti jsou s nimi v kontaktu a ta rodina má určitý režim a řád a nějaké podmínky, za kterých ten klient odešel do zahraničí, a ty podmínky musí splnit. Takže i tohle je potřeba velice dobře vnímat a asi i odezírat, abychom pochopili dobře každého klienta, co vlastně chce a co potřebuje.

Nyní bych se rád přesunul k fungování zařízení. Mohla byste prosím stručně shrnout problematiku spojenou s Permonem a poté přejít k tomu, jak se změnila činnost zařízení po přijetí nové vládní koncepce?

Ukázalo se, že Permon už neplní svojí funkci tak, jak byl zpočátku nastavený, a to i vzhledem ke změně klientely, která nastala v průběhu období. Rozhodnutím zřizovatele bylo tedy zařízení Permon ~~zrušeno~~. Je pravda, že kolem toho byl velký mediální humbuk, který byl možná trošičku zbytečný, a nechtěla bych zabíhat s ohledem na ochranu bývalých pracovníků a s ohledem na ochranu bývalých klientů do nějakých podrobností. My jsme Permon zřizovali s vidinou toho, že ty děti, které ještě nejsou připraveny na integraci do české společnosti, budeme dál vzdělávat v českém

jazyce, a pak tedy budou začleňovány. Ale ukázalo se, že takových klientů ubývá. Nicméně Permon se zrušil a klienti byli umístěni do různých zařízení, případně navraceni do rodin podle toho, jaká byla situace a možnosti konkrétních klientů. Někteří z nich přešli sem do diagnostického ústavu na dlouhodobý pobyt, takže v současné době my provozujeme diagnostický ústav, středisko výchovné péče a základní školu. Středisko výchovné péče v detašovaném pracovišti se věnuje i české populaci, protože pro tu bylo úplně primárně zřízeno. V současné době se snažím, aby se středisko jednou svou částí věnovalo zejména ambulanci péči o děti-cizince trvale žijící na území ČR a mající nějaký problém. V diagnostickém ústavu jsme museli pochopitelně malinko změnit podmínky, už jenom proto, že jsou zde klienti na dlouhodobých pobytech. V současné době pracujeme na 3 úrovních, kdy primární úroveň je diagnostický pobyt. Děti k nám přicházejí na základě předběžného opatření soudu nebo i nařízení ustavní výchovy a my jsme povinni provést komplexní diagnostiku a na základě těchto výsledků pak rozhodnout, co bude s klientem dál. V případě, že má svojí rodinu a shledá se, že důvody umístění pominuly nebo se najde jeho rodina v nějakém jiném státě EU, tak se snažíme o sloučení rodiny, tedy aby se klient dostal za svojí rodinou co nejdříve. Případně pokud se najde nějaká možnost péče někoho z příbuzných nebo nějaká hostitelská rodina. Je také možné pracovat i s původní rodinou na bázi nějakých delších terapeutických setkávání atp. V případě, že rodina neexistuje nebo nefunguje, jsou 2 možnosti: první možnost je umístit klienta do českého zařízení pro české děti a to tehdy, pokud tam není významná jazyková bariéra a klient je schopný studovat na české škole. Snažíme se samozřejmě najít takové umístění, aby to bylo co nejbližší bydlišti a rodině. Pakliže to není možné z důvodu jazykové bariéry, nebo že nemá rodiče v ČR, pak klient přestupuje do sekundární úrovně, což jsou dlouhodobé pobyty. My tady máme dvě oddělení dlouhodobých pobytů, a to zejména za účelem získání dostatečných kompetencí pro vstup do české společnosti, tedy pro vstup do českých škol a eventuálně pak do následných zařízení českého typu. Těmto dětem se věnujeme zejména po stránce výuky, tedy hlavně českého jazyka, jehož znalost je základním integračním momentem. Pak to jsou samozřejmě výukové kompetence, aby byl klient schopen například udělat přijímací zkoušky na střední školu. Dále se jedná o doplňování vzdělání v naší základní škole, kurz základního vzdělání atp. Pakliže takové kompetence získá, přechází už třeba i za pobytu u nás do české školy. Nemusí se stěhovat do jiného zařízení, není li to zrovna akutní, a může u nás bydlet a docházet do českých škol. Máme tady několik klientů, kteří studují tady v Praze na pražských školách, nebo případně na školách ve

středočeském kraji, protože tam započali studia v období, kdy ještě bydleli na Permonu a nechceme je vytrhávat z vytvořených kolektivů. Toto tedy je ta druhá úroveň, třetí úroveň je naše externí pracoviště, studentské oddělení na Praze 4, kde už v takovém volnějším režimu spíše internátního typu žijí studenti SŠ a VŠ. Na studentském oddělení je prakticky plná obsazenost. Mým snem je pak ještě mít čtvrtou úroveň, a to by byl startovací byt, kam by z tohoto oddělení přecházeli klienti, kteří už ukončili studia a mohli si vyzkoušet život v takovémto startovacím bytě. Na realizaci této čtvrté úrovně se již pracuje s podporou městské části Praha 5.

V nové koncepci se píše, že by se děti měly rozmisťovat rovnoměrně po celé republice, že by se neměly koncentrovat do jednoho zařízení. Toto se naplňuje?

Exkluzivita práce s cizinci je stále na ZDC. To, co jsem říkala na začátku, že umístíme děti podle jejich aktuálních potřeb, možností a respektování jejich nejlepších zájmů stále platí. Je-li to možné, pak klienta umístíme do zařízení českého typu. Hlavně jde o děti pod 15 let, tam většinou není žádný problém a skutečně jezdí do dětských domovů pro české děti. S tímto problémem nemáme, ale specializované pracoviště pouze pro děti - cizince kromě ZDC neexistuje. Co se týká diagnostiky tak tuto práci zvládáme úplně stoprocentně. No a ta naplněnost dlouhodobými klienty je závislá na aktuální situaci. Někdo přijde, někdo skončí, podle toho, jak postupují věkem.

Často skloňovaným problémem v souvislosti s migranty je přístup ke zdravotní péči.

Rizika zdravotní péče tu jsou. Výhoda je, že naši klienti jsou okamžitě pojišťováni u VZP, takže veškerá zdravotní péče je hrazená. Nicméně nikdy nevíme, s čím ten klient přichází a občas se to ukáže až po určité době. Přestože před nástupem každé dítě lékař vždy vidí a po nástupu je prohlíží ještě náš smluvní obvodní pediatr, který klienty ošetří a navrhne další potřebná vyšetření, tak se může stát, že si dítě přivezlo nějaký zvláštní druh onemocnění. Takto jsme tady například měli klienta se žloutenkou typu E, která se v ČR prakticky nevyskytuje. Naštěstí nás nikdy nepostihla nějaká epidemie. V oblasti zdravotní péče se toho hodně zlepšilo. Ze začátku problémy samozřejmě byly, zdravotnictví nevědělo, jak se k tomu postavit, protože klienti měli například špatná rodná čísla, ale v současné době si myslím, že dokážeme s lékaři výborně spolupracovat.

Existují tedy nějaké problematické oblasti, pokud tedy pomineme obchod s lidmi nebo případně to zdravotnictví, o kterém jsme si řekli, že již problematické není?

V současné době si myslím, že to je hlavně o tom nastavit lepší profesní povědomí o našem zařízení. Hodně utrpělo právě již zmiňovanou kauzou Permon. Dospělo se k nějakým organizačním změnám a je potřeba teď si udržet exkluzivitu, zachovat si plnou profesionalitu a snažit se vybudovat opravdu zařízení, které bude plně vyhovovat potřebám těch, pro které je určeno. Pevně doufám, že naše oprávněnost na trhu ústavní výchovy je a nadále zůstane. V současné době si myslím, že není ani potřeba zřizovat další zařízení protože si myslím, že to co je pro ty klienty nejdůležitější jsme my schopni zajistit. Mimo to, jak bylo řečeno, je možné je dál integrovat do stávající sítě ústavní výchovy, takže osobně nevidím důvod, proč by měla být zřizována další střediska.